

BIBLIOTHEEK K.M.A.
Postbus 90.154
4800 RG BREDA

militaire spectator

WAARIN OPGENOMEN
DE OFFICIËLE
MEDEDELINGEN VAN
DE KONINKLIJKE
LANDMACHT EN DE
KONINKLIJKE
LUCHTMACHT

Oefenen . . .
een blijvende
noodzaak

militaire spectator

MAANDBLAD

waarin opgenomen de officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

UITGAVE:

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap

Secretaris:

Denijsstraat 135, 2551 HJ Den Haag

Ledenadministratie:

K. Doormanlaan 274,
2283 BB Rijswijk

HOOFDREDACTEUR:

W. Walthuis

brigade-generaal der infanterie b.d.

ADJ.-HOOFDREDACTEUR:

H. A. Baaij

commodore van de Koninklijke luchtmacht

REDACTEUREN:

R. B. J. Bongers

majoor der cavalerie

ir. G. M. van der Laan

kolonel van de technische staf

W. C. Louwerse

kolonel van de Koninklijke luchtmacht

drs. J. W. M. Schulten

luitenant-kolonel van de verbindingdienst

CORRESPONDENTIE:

Grote Marktstraat 40, 2511 BJ
Den Haag. Tel. (070) 72 13 68

ABONNEMENTEN:

f 30,-, buitenland f 40,- per jaar.
Losse nummers f 2,75

ADVERTENTIES:

Info-pers, Dubloen 56, 3641 ND
Mijdrecht, tel. (02979) 44 21
Contractprijzen op aanvraag

NADRUK VERBODEN

94 Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

95 Parturiunt montes . . .

101 De Sovjet-Unie en de vredesbeweging, door drs. J. A. E. Vermaat, journalist

115 De erfenamen van een dichter: Batista en Castro, door H. Toorenvliet, publicist

123 Lenin en John Reed, Ho en de Amerikaanse media. Een rood sprookje en het Witte huis, door J. R. Evenhuis, journalist

131 Beschouwingen over geschiedschrijving, door prof. ir. J. W. Bonebakker

133 Boeken

OFFICIELE MEDEDELINGEN

KONINKLIJKE LANDMACHT - KONINKLIJKE LUCHTMACHT

Uit de landmacht- en luchtmachtorders

LaO 82008(55.1/9an)/LuO 82506 (55.1/9ak). Wijziging boekwerk Regelingen inkomsten militairen KL en KLu (42e wijziging).

LaO 63049(55.17/59)/LuO 63539 (55.17/57). Tegemoetkomingen wegens inkomstenderving en reiskosten (herdruk, september 1982).

LaO 68018(51.12/49b). Studieassistentie t.b.v. de civiele vakopleiding van de technische specialisten (herdruk, september 1982).

LaO 80019(86/14). Telecommunicatie-aangelegenheden Koninklijke landmacht, niet van toepassing ingeval van oorlog (herdruk, september 1982).

LuO 65542(78/98). Voortgezette vorming officieren (LSS) (herdruk, augustus 1982).

LuO 68556(21.2/19). Kwalificatievoorschrift officieren luchtmacht (herdruk, oktober 1982).

LuO 68557(21.2/20). Kwalificatievoorschrift kader luchtmacht (herdruk, oktober 1982).

LuO 82508(02/41). Intrekking van luchtmachtorders / luchtmachtmededelingen.

LaO 82011(23.1/93)/LuO 82512 (23.1/101). Instelling organisatie-eenheden binnen het directoraat-generaal materieel.

LaO 82012(23.24/10)/LuO 82513 (23.24/9). Instelling van het korps militaire controleurs ontploffingsgevaarlijke stoffen.

LaO 82013(55.5/84a)/LuO 82514 (55.5/81a). Regeling indirecte ziektekosten militairen.

LaO 82014(04.8/17)/LuO 82515 (04.8/17). Vragen, voorstellen enz. op administratief gebied.

Lamed 021-82(51.13/55). Overplaatsing van officieren naar het dienstvak van de geneeskundige troepen.

Lamed 022-82(51.13/56). Overplaatsing van eerste luitenants naar het wapen der Koninklijke marechaussee.

Lumed 518-82(51.13/20). Overgang naar het wapen der Koninklijke marechaussee.

Lamed 026-82(78/501)/Lumed 520-82(78/173). Opleiding tot adjudant-onderofficier der militaire administratie.

Lamed 028-82(78/502). Opleiding voor apothekersassistent.

Lumed 519-82(23.3/10). Instelling projectorganisatie „personeelsconsequenties structuurmaatregelen 1983”.

Lamed 027-82(53/73)/Lumed 521-82(53/72). Onderscheidingsteken voor langdurige dienst als officier.

Lamed 029-82(55.12/65)/Lumed 523-82(55.12/68). Betalingsdata militaire bezoldiging 1983.

Lamed 031-82(78/503). Opleiding lo- en sportinstructeur.

Lacirc 007-82 op VS 2-1100. Aanvragen (bedrijfsgezondheidskundig onderzoek naar de arbeidsomstandigheden).

Lacirc 008-82 op VS 2-1100. Rijkverbod, gerelateerd aan de deugdelijkheid van de brandblusmiddelen.

Mededelingen van het Commando Verbindingen Koninklijke landmacht

IK 11-7 (Memorandum voor radiotelefonie, 8e druk). De IK-7 moest door uitputting van de voorraad worden herdrukt en is, na overleg met de gebruikers, op een aantal punten verbeterd. Het formaat is bovendien aangepast aan de afmetingen van de borstzak van de nieuwe binnenjas GvT.

De aandacht wordt erop gevestigd, dat officieren, die maandelijks van Rijksweg de „Militaire Spectator” ontvangen, bij wijziging van hun adres, dit dienen bekend te maken aan de administratie van de eenheid waarbij zij in onderhoud zijn.

----- Einde van de Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en Koninklijke luchtmacht -----

Parturiunt montes...

MS Een afsluitende beschouwing over de huidige en mogelijk ook toekomstige ontwikkelingen op het gebied van de Zwitserse landsverdediging te presenteren onder de hierboven vermelde titel is ongetwijfeld reëler en stellig minder onvriendelijk dan wanneer daarvoor het volledige citaat zou zijn gebruikt. Immers, de onverkorte uitspraak van de Romeinse dichter Horatius, zoals die voorkomt in diens *Epistola ad Pisones*, luidt: „Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus”, hetgeen betekent „De bergen zijn in barensood, daaruit zal een belachelijke muis worden geboren”. Nu mogen dan in het door zijn bergen gesymboliseerde land de weëen in zekere zin al speurbaar zijn, er is voorspelling dat er niet méér dan een muisje zal worden gebaard. Integendeel, de verantwoordelijke leiding van het Zwitserse defensieapparaat streeft wel degelijk essentiële vernieuwingen na, en in de kraamkamer waar dat wordt gerealiseerd zal zeker de term belachelijk niet van toepassing zijn. Hoogstens zal men zich kunnen afvragen in hoeverre alle goede voornemens ook metterdaad zullen kunnen worden verwezenlijkt: ook in Zwitserland worden de voor de beoogde modernisering benodigde fondsen niet met kwistige hand uitgedeeld door regering en volksvertegenwoordiging. Dat betekent derhalve dat er op korte termijn zeker geen opzienbarende koersveranderingen kunnen worden verwacht en dat er al evenmin sprake zal kunnen zijn van ingrijpende wijzigingen in de uitrusting, bewapening en wijzen van optreden van de krijgsmacht. Voor de ingewijden is dat overigens slechts de bevestiging van een *continuïteit* die altijd al een der voornaamste kenmerken is geweest van het Zwitserse systeem en die — gelet op bijvoorbeeld de totaliteit van de infrastructurele voorzieningen en het traditionele legeropbouwstelsel —

ook vrijwel niet kan worden onderbroken. Daaruit mag evenwel niet worden afgeleid dat alles dus bij het oude zal blijven, maar de belangstellende buitenstaanders moeten niet rekenen op veel meer dan een aantal accentverschuivingen.

Als voorbeeld zou kunnen dienen hetgeen bij de in de vorige editoriaalen reeds vermelde legerkorpsoefening „Panzerjagd” door de waarnemers kon worden geconstateerd: een daarin verwerkt experiment met helikopters — Alouette II — in de tankbestrijdingsrol was in zoverre interessant dat alle tanks waren voorzien van een zwaailicht dat begon te werken zodra het werd aangestraald door een laserstraal waarmee de helikopter was „bewapend”, zodat de scheidsrechters gemakkelijk konden vaststellen hoeveel en welke tanks waren getroffen; daartegenover stond evenwel dat de helikoptervliegers kennelijk niet de geringste notie hadden van de wijze waarop zij onder gevechtomstandigheden tactisch zouden moeten vliegen om niet zelf te worden neergehaald nog voor zij hun eerste schot konden lossen. Uit een dergelijke situatie moet voor de ingewijde toeschouwer wel de vraag rijzen of men het complexe *probleem* van de tankbestrijding wel grondig genoeg heeft geanalyseerd alvorens het accent te verleggen naar wat elders wordt beschouwd als een *mogelijke oplossing!* Met andere woorden, het aanschaffen van bepaalde nieuwe middelen op zichzelf biedt nog geen enkele zekerheid dat zo'n accentverschuiving ook werkelijk te zijner tijd het gewenste resultaat zal brengen: áller denken zal moeten worden gericht op het optimaal benutten van de mogelijkheden die zulk nieuw materieel kan bieden.

Over de noodzaak van een drastische verandering in het denken werd reeds in een eerder editoriaal gesproken. Die noodzaak is evident wanneer men beseft dat het Zwitserse leger in wezen een zuiver infanterieleger is, dat men bewust niet heeft willen laten worden tot een zakformat-nabootsing van de krijgsmachten der grote mogendheden en dat vrijwel uitsluitend gewend is geweest het zwaartepunt te leggen op een verdediging van het statische type. Met de eigenlijke omvorming is men reeds enige tijd doende. Dat kan worden vastgesteld wanneer men kennis neemt van hetgeen is geboekstaafd in het officiële document dat door het Eidgenös-

sische Militärdepartement werd opgesteld als richtsnoer voor de verdere ontwikkelingen en dat tevens een terugblik geeft over de in het recente verleden doorgevoerde verbeteringen, een document dat kan worden beschouwd als een soort Defensienota en wordt aangeduid als *Armeeleitbild*. Het is op 9 september van het vorige jaar uitgekomen en vervangt het van 25 september 1975 daterende *Armeeleitbild 80* dat – in tegenstelling tot het nieuwe – voor een afgebakende periode heeft gegolden. De hierna volgende gegevens zijn ontleend aan het nieuwe document, dat enerzijds de grote lijnen aangeeft van de lange-termijnplanning met de grondslagen daarvan, en anderzijds meer specifieke informatie biedt over de beleidsvoornemens voor de zogenaamde *Ausbauschrift 1984-'87*; het is de bedoeling dat, rekening houdende met de tijd die wordt nodig geacht voor de praktische realisering van beleidsvoornemens op het gebied van infrastructuur en materieelaanschafing, de in het document neergelegde beschouwingen minstens twaalf jaren – derhalve drie regeringsperiodes – hun geldigheid zullen kunnen behouden, zij het met zo nodig enkele aanpassingen op niet principiële punten. Het *Armeeleitbild* en de verschillende daaruit voort-

vloeiende *Ausbauschriften* – elk overeenkomende met een vierjarige parlementaire periode, en derhalve te beschouwen als planning voor de middelbare termijn – vormen samen een planingsstelsel dat nagenoeg niet verschilt van hetgeen ook in de landen van het Westelijke bondgenootschap toepassing vindt.

Uit de momentopname, getiteld „Stand des Ausbaus der Armee am Ende der Legislaturperiode 1980-83” blijkt dat in die fase vooral aandacht is besteed aan het *vergroten van de vuurkracht*: ten behoeve van de antitankverdediging van de infanteriebataljons werd de Dragon ingevoerd, het tankbestrijdingsvermogen van de eigen tanks werd verbeterd door uitbreiding van het munitieassortiment met de moderne pijlmunitie, de verdediging tegen luchtdoelen werd versterkt door de introductie van het Skyguard-wapensysteem en door de momenteel nog niet geheel voltooide invoering van het mobiele geleide wapen Rapier, de artillerie werd gemoderniseerd en voorzien van een groot aantal pra(hw)'s M-109, welke toeneming van de kalibers een aanzienlijke verbetering betekende van vuursteunmogelijkheden die tot dan toe nogal onder de maat waren gebleven in het bijzonder waar het de dracht en de uitwerking van het en-

In wezen een zuiver infanterieleger...

De dynamische component heeft dringend een aanzienlijk sterker accent

kele schot betreft. Daarenboven werd in dezelfde periode veel gedaan aan het *rationaliseren van het logistieke systeem* dat thans wordt beschouwd als een der modernste ter wereld, en waarvan men verwacht dat het de verschillende echelons van de gevechts- en ondersteunende eenheden alsmede de civiele-verdedigingsorganisaties onder alle omstandigheden doeltreffend zal kunnen verzorgen. Voorts werd op *genietechnisch gebied* een aantal maatregelen getroffen die het mogelijk moeten maken in geval van oorlog belangrijke vernielingen uit te voeren en hindernissen te stellen en bepaalde terreingedeelten ter verdediging voor te bereiden.

Zoals reeds eerder werd aangeduid, bleek ook uit de totaliteit van de ontwikkelingen in deze, nog tot en met het lopende jaar zich uitstrekken, Ausbauschrift dat de statische component een belangrijk sterker accent kreeg dan het dynamische deel, hoewel in die periode wél een aanmerkelijke uitbreiding plaatsvond van de luchtmacht die werd verblijd met een flink aantal F-5E Tiger II luchtverdedigingsjagers ter aanvulling op het verouderende bestand aan Hunter Mk 8's en Mirage III's. (Interessant is in dat verband dat de Sovjet-Unie bij monde van haar ambassadeur aan de Zwitserse regering liet weten de aanschaffing van zo'n honderd Amerikaanse gevechtsvliegtuigen maar bedenkelijk te vinden voor een staat die zich neutraal wil noemen. De Zwitsers schrokken bepaald niet, maar antwoordden eventueel heus wel equivalente Russische toestellen te willen aanschaffen, mits zij dan, zoals door de Amerikanen ook toegestaan, het nauwkeurig nakomen van de tactische

en militair-technische specificaties tijdens het productieproces zouden mogen controleren... En derhalve ging de bestelling in de VS door.)

Uit het nieuwe Armeeleitbild kan worden geconcludeerd dat inderdaad een geleidelijke omschakeling naar een meer dynamisch optreden wordt nagestreefd. Het accent verschuift duidelijk in de richting van een grotere mobiliteit. Uiteraard staat nog steeds voorop dat de opbouw van de krijgsmacht zodanig moet zijn dat een strategische verrassing zo mogelijk kan worden voorkomen. Dat zou derhalve impliceren dat – evenals de NAVO zich dat voorneemt – een eventuele eerste klap behoort te worden opgevangen door met dat doel gereedgehouden, parate eenheden. Het Zwitserse systeem kent die mogelijkheid evenwel niet, en dientengevolge moet noodzakelijkerwijze een grote wissel worden getrokken op de snelheid waarmee de natie zal kunnen mobiliseren. Voor een land dat niet kan beschikken over een uitgebreid Early-Warningsysteem betekent die situatie dat niet kan worden gerekend op een bijzonder grote *waarschuwingstijd*. Zo lang die niet kan worden vergroot – en het tegendeel ligt eerder in de lijn van de hedendaagse ontwikkelingen! – zal het uiterste moeten worden gedaan om de *reactietijd* zodanig te bekorten dat die de immer korter wordende waarschuwingstijd niet overschrijdt. Het is duidelijk dat zulks een illusie is, en dientengevolge is het onontkoombaar dat in eerste instantie moet worden aanvaard dat een aanvallende terrein binnendringt. Bijgevolg is het evenzeer geboden de krijgsmacht erop voor te bereiden dat zodanige penetraties

Aan de riskante vermenging van militaire en civiele organisaties, waaruit op grond van het oorlogsrecht consequenties kunnen voortvloeien, zal terdege aandacht moeten worden geschonken

dienen te worden teruggeslagen, en om die reden behoort de capaciteit voor (tegen)offensief optreden drastisch te worden versterkt, hoewel dat ook moge indruisen tegen de traditionele statische wijze van oorlog voeren die men zich steeds heeft voorgenomen.

De militaire autoriteiten hebben, zo blijkt uit het nieuwe Armeeluitbild, een impuls willen geven aan die omschakeling in het denken. Zij zijn zich onmiskenbaar terdege bewust van de veranderingen die ook in de *dreiging* optreden: niet alleen met rechtstreekse acties van eventuele agressortroepen moet worden gerekend, maar stellig ook met subversieve handelingen van handlangers en infiltranten die – een gevaar dat vooral de statische instelling kan afstraffen, als men denkt aan voorbereide opstellingen, commandoposten, verbindingstelsels, en dergelijke – grote delen van het defensieapparaat al kunnen lam leggen, nog voor de eerste vreemde troepen de landsgrenzen overschrijden. Het is daarom logisch dat in toenemende mate aandacht moet worden besteed aan wat de Zwitsers in hun beschouwingen aanduiden als „der versteckte Krieg”; in het bijzonder zal moeten worden voorkomen dat op die wijze de zenuwcentra en bevelvoeringsorganen ontijdig worden uitgeschakeld. Voor wat de *conventionele gevechtsvoering* betreft verwacht de defensieleiding een sterk toenemende „all weather”-capaciteit, verbeteringen van de vuuruitwerking, doelopspo-

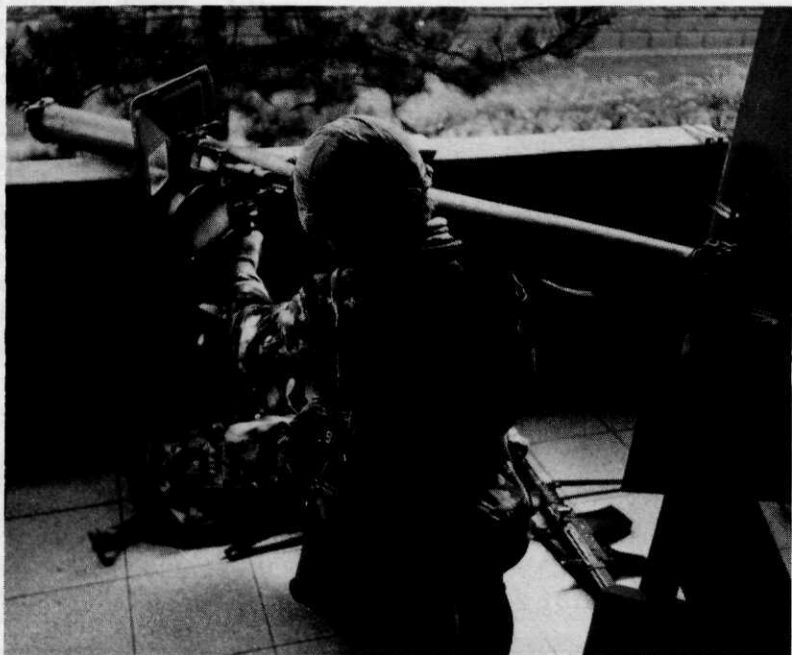
ring en waarneming en in het algemeen versnellen van de informatiestromen; uit die laatste mening volgt tevens dat de elektronische oorlogvoering een stijgende belangstelling verdient. Daarnaast spreekt het plandocument zich uit over de *urbanisering* en de daarmee gepaard gaande veranderingen in de burgermaatschappij, alsmede over de *energieproblematiek* die voor de Zwitserse samenleving een ernstig knelpunt kan zijn, gegeven de grote afhankelijkheid van het buitenland waarin men geen verandering zal kunnen brengen. Ook aan dat aspect zullen consequenties moeten worden verbonden.

De regering stemt met die benadering in, en blijkt bereid maatregelen te treffen die de huidige achterstand in bewapening en uitrusting enigszins zullen kunnen verkleinen. Zoals vrijwel overal elders houden echter ook in Zwitserland de volksvertegenwoordigers de knip stevig op de beurs. De momenteel in discussie zijnde defensiebegroting zou volgens de insiders, en zeker volgens minister Chevallaz die de militaire portefeuille beheert, ten minste een „reële groei van 1%” moeten vertonen; de Bundesrat is daarentegen niet bereid meer toe te staan dan tussen 4 en 4,5%, hetgeen – rekening houdende met een geschatte inflatie van 4% rond – een reële groei van de militaire uitgaven zou betekenen van ten hoogste 0,5%! En daarmee zou met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid als het ware de bodem wegvallen onder de eerste fase van de Ausbauschrift 1984-87, omdat dan niets extra's kan worden gedaan bóven het nog lopende programma dat in dit jaar moet worden gerealiseerd als afsluiting van de laatste stap van de Ausbauschrift 1980-83.

Het Armeeluitbild beoogt de Zwitserse landverdediging up to date te houden, en dat proces geleidelijk te doen verlopen teneinde de mogelijkheden van het traditionele militiestelsel niet te boven te gaan en de schatkist niet te overvragen. Het bestaande strategische concept zal derhalve moeten worden gehandhaafd, de doctrine kan wellicht op een enkel ondergeschikt punt ietwat worden aangepast, zo luidt in feite de conclusie waartoe men wel moet komen. De Zwitserse leiding erkent dat ook een kleine natie, zeker als die geheel „auf eigene Faust” wil blijven opereren, wordt gedwongen bepaalde

moderne, kostbare wapensystemen en andere middelen beschikbaar te stellen aan het instrument dat de nationale soevereiniteit zal moeten veilig stellen. Want, zo stelt het stafstuk, „eine einfache und billige Armee kommt gegen einen modernen Aggressor nicht auf und entspricht nicht den erklärten Zielsetzungen unserer Sicherheitspolitik. Auch der Kleinkrieg ist keine Alternative zum geplanten Ausbau unserer Landesverteidigung, sondern lediglich eine Ergänzung dazu". Die erkenning – ten onzent zou menigeeen zich daaraan wel mogen spiegelen – zal in de komende jaren nogal wat vergen. De eerste aanloop daartoe wordt al zichtbaar in het materieelaanschaffingsprogramma zoals dat in Aufbauschrift 1984-87 is samengevat. Van de plannen verdienen hier vermelding de vervanging van de tlv's als antitankwapen van de infanterieregimenten, de invoering van een opvolger van het huidige Sturmgewehr 57 voor de individuele infanterist, en de aanschaffing van nachtrichtapparatuur voor de Dragon; de aanschaffing van nieuwe tanks (vooral ter vervanging van de oude Centurions, waarvoor naar het zich laat aanzien de Leopard 2 hogere ogen gooit dan de M1 Abrams), gepaard aan een verbetering van de gevechtswaarde van de momenteel gevoerde tanks door beschikbaarstelling van grotere hoeveelheden pijlmunitie en aan een ver-

meerdering van het aantal tankbataljons (een duidelijk voornemen tot het vergroten van de offensieve component, en dus een bewijs van een, zij het voorzichtig, loslaten van de te grote voorkeur voor statisch optreden); verbetering van de vuurleiding en vuurkracht van in het bijzonder de gemechaniseerde artillerie; invoering van antitankhelikopters, bestemd voor het vormen van een mobiele pantserafweerreserve op legerniveau; verbeteren van de bestrijding van lucht-aanvallen op geringe hoogte door invoering van draagbare geleide wapens tl, en aanschaffing van nieuwe radars die in het bijzonder de geringe hoogte zullen moeten afspeuren; in de genie-sector wil men voortgaan met de infrastructurele voorzieningen in dezelfde trant als tot nog toe gebruikelijk, terwijl bovendien antitankmijnen van een betere hoedanigheid zullen worden verworven. (Aangetekend zij overigens dat men wel op de hoogte is van moderne ontwikkelingen op dat gebied, vooral waar het gaat om het snel ter plaatse brengen van mijnengordels met behulp van vliegtuigen, artillerie, e.d. zoals in snel wisselende situaties in een beweeglijk gevoerde verdediging gewenst, maar dat voor een eventuele invoering van dergelijke middelen nog geen indicaties kunnen worden gevonden.) Voor de luchtmacht ten slotte is enige verbetering in petto, en wel het aanbrengen van enkele modifica-

Het Sturmgewehr 57 is aan vervanging toe

Verdediging tegen tanks vergt meer dan statisch optreden

ties aan de Mirages om de prestaties daarvan op te voeren, en een vergroting van de inzetduur van Mirages en Tigers door die te voorzien van extra brandstoftanks (een niet al te kostbaar plan weliswaar, maar bedacht zij dat in de voor-

bije jaren grote bedragen werden besteed aan de reeds eerder gememoreerde uitbreiding van het aantal gevechtsvliegtuigen).

De hiervoren gegeven samenvatting van maatregelen die in het Zwitserse plandocument worden aangegeven, is uiteraard niet meer dan een globale schets van wat men van plan is . . . indien de financiën dat toelaten. Waarom het gaat is echter wel duidelijk: ook in Zwitserland wenst men niet te blijven stilstaan in een situatie die reeds meer dan achterhaald is door de moderne ontwikkelingen op vrijwel alle gebied. Ontwikkelingen, die het noodzakelijk maken dat een krijgsmacht die zich van haar opdracht bewust is, zich doorlopend blijft bezinnen op de methoden en middelen die voor het uitvoeren van die taak de beste zijn.

Duidelijk is wel, dat — zoals in een voorgaand editoriaal reeds werd opgemerkt — het denken drastische wijzigingen zal moeten ondergaan: mobiliteit is níét uitsluitend een kwestie van materieel, in de hedendaagse verhoudingen is het onontbeerlijk dat ook de geest blijk geeft van grote flexibiliteit. Indien het daaraan zou schorten, dan zouden de bergen tóch nog een muis kunnen baren!

KONINKLIJKE VERENIGING TER BEOEFENING VAN DE KRIJGSWETENSCHAP

Op *maandag 28 maart 1983* te 19.30 uur houdt de vereniging voor leden en introduce(e)s een bijeenkomst in het Nederlands Congresgebouw te Den Haag, waar ir. J. E. Los, Hoofd Afd. Scheepsbouw van de Directie Materieel Koninklijke marine, een inleiding zal houden over

Scheepstypen

Moderne ontwikkelingen in de marinescheepsbouw

Na de voordracht wordt, als gebruikelijk, gelegenheid tot discussie geboden.

Introductie: d.t.v. de secretaris, Ikol W. F. Anthonijsz, Frederikkazerne, gebouw 110, Postbus 90701, 2509 LS Den Haag (tel. tijdens diensturen (070) 73 24 33).

De Sovjet-Unie en de Vredesbeweging

drs. J. A. E. Vermaat

journalist

De Sovjetrussische vrede is gebaseerd op kracht. Van „pacifisme” moet men in de Sovjet-Unie niets weten.

Nu de Sovjet-Unie een sterke wereldmacht is geworden, hecht zij altijd eraan haar enorme kracht en prestige te gebruiken in het belang van een sterkere vrede en veiligheid. Haar buitenlandse politiek is een machtige factor achter de sociale vooruitgang en draagt ertoe bij dat de edele beginselen

De publikaties van de auteur van nevenstaand artikel vallen niet bij een ieder in goede aarde, in het bijzonder niet bij degenen die de moderne utopistische stromingen aanhangen waar men meent de vrede te kunnen bereiken door actie te voeren tegen het eigen veiligheidsstelsel. Reeds eerder verschenen in dit blad artikelen van zijn hand — „De Sovjetrussische visie op de kernoorlog” (Mil. Spect. 150(1981)(7)291) en „Links confessionalisme en vredespolitiek” (Mil. Spect. 150(1981)(11)483) — ten behoeve van een doordachte meningsvorming der lezers, die de aldus aangedragen informatie zeer wel zullen kunnen gebruiken in discussies over zin of onzin van het vredesidealisme. Zijn nieuwste artikel werd eerder, in geheel anders gestelde versies, geplaatst in de Duitse bundel „Flucht aus der Freiheit? Zur Frage des Friedens in einer friedlosen Welt” — onder redactie van prof. dr. Motschmann uitgegeven door Pfaeler Verlag, Bad Neustadt an der Saale (1982) — en in het Amerikaanse tijdschrift „Problems of Communism” van nov-dec 1982 (uitg. US Government Printing Office, Washington). Over in die publikaties uitvoeriger behandelde aspecten kan derhalve daar ter plaatse meer informatie worden gevonden; het hiernaast geplaatste artikel is vooral toegespitst op Nederland en de Verenigde Staten, en bespreekt in het bijzonder de rol van de CPN in de vredesdiscussie en de invloed van de Wereldvredeeraad op de Amerikaanse Freeze-beweging. Aangezien in de loop van dit jaar naar verwachting opnieuw zal worden beslist over het Nederlandse standpunt ter zake van het NAVO-dubbelbesluit, ligt het in de rede dat de lezers voor hun eigen oordeelsvorming stellig baat zullen kunnen vinden in de hier, en in de voornoemde artikelen, gepresenteerde gegevens.

*van vrede, democratie en socialisme in de gehele wereld ingang vinden.*¹

Lenin was het geheel eens met de Pruisische filosoof van de oorlog, Carl Maria von Clausewitz, die zei dat de *veroveraar* steeds vredelievend is voordat hij andere staten binnentrekt.

*De veroveraar is altijd vredelievend (zoals Bonaparte steeds heeft beweerd) en hij trok heel rustig onze staat binnen. Opdat hij daartoe niet in staat zij, moeten wij de oorlog willen en ons daarop dus ook instellen.*²

In de marge van deze woorden schreef Lenin: „Ha, ha! Geestig!”³

De leiders in het Kremlin gaan nog steeds uit van deze filosofie. De praktijk van de Sovjetrussische politiek ter zake van krijgsmacht en oorlog is gericht op de opbouw van een krachtig leger en een sterke bewapeningsindustrie.⁴ Dat heeft niets te maken met „imperialisme”, want het socialisme beoogt als einddoel slechts de vrede. Het „imperialisme” daarentegen wil niets dan oorlog, terwijl het socialisme de bundeling der vredelievende krachten beoogt.⁵ Zolang dat imperialisme er is, zullen er oorlogen zijn. Tegenover de „agressieve politiek van het imperialisme” wordt een „politiek van actieve verdediging van de vrede en de vestiging van de internationale veiligheid” gesteld.⁶

¹ G. Rozanov — The Leninist policy of peace and progress. *Int. Affairs* (Moskou) (1977)(5)19.

² C. von Clausewitz — *Vom Kriege*, 18e dr. Dümmler, Bonn (1973)634.

³ W. I. Lenin — *Clausewitz' Werk „Vom Kriege”; Auszüge und Randglossen*. Verlag Min. f. Nat. Verteidigung, Berlijn (1957)23.

⁴ W. Hahlweg — Lenin und Clausewitz (I). *Arch. Kulturgesch.* 36(1965)50, 51.

⁵ Verslag 12e partijcongres CPSU (1961), in: R. H. McNeal (ed) — *Resolutions and decisions of the CPSU*. Univ. of Toronto Press (1974)205, 206.

⁶ L. Breschnew — *Über die Politik der Sowjetunion und die internationale Lage*. Pahl-Rugenstein, Keulen (1973)97.

Het Sovjetrussische begrip „vrede” (*mir*) is elders door drs. H. Bax reeds uitvoerig behandeld, zodat in dit kader een diepgaande behandeling overbodig is.⁷ Bax legt uit dat *mir* eigenlijk niet zonder meer met „vrede” mag worden vertaald, omdat het begrip sinds de bolsjewistische revolutie van 1917 een sterk ideologische inhoud heeft gekregen. De vestiging van *mir* betekent niets anders dan de vestiging van het wereldcommunisme. Zoals de bekende en ook nu nog gezaghebbende communistische ideoloog Georgi Dimitrov het uitdrukte: „De strijd voor de vrede is een strijd voor de overwinning van het socialisme in de gehele wereld”.⁸ Het is de vrede van de veroveraar.

Geruime tijd hebben pacifistisch-neutralistische stromingen in West-Europa daarvoor de ogen gesloten gehouden. Pas de laatste tijd begint hier en daar het besef door te dringen dat de Sovjet-Unie en het Sovjetrussische communisme allesbehalve vredelievend zijn.

De veroveringsdrang komt vooral naar voren in situaties waarbij de andere partij in een zwakke positie verkeert. Het recentste voorbeeld is Afghanistan. Wanneer echter de andere partij sterk of even sterk is, wordt bereidheid tot concessies getoond. „De strijd aanvaarden wanneer dat duidelijk in het voordeel van de vijand is en niet van ons, is een misdaad . . .”.⁹ De tactiek van de vrede, gericht op het inpalmen van de tegenstander of het beïnvloeden van de publieke opinie in staten die als tegenstander gelden, wordt bij voorkeur toegepast als die tegenstander sterk is. Is deze even sterk of sterker, dan is het zelfs gewenst de strijd uit de weg te gaan en zelfs terug te wijken in plaats van een botsing uit te lokken die onvermijdelijk de eigen vernietiging tot gevolg moet hebben.¹⁰ „Op een gegeven moment moet men terugtrekken, de strijd vermijden”.¹¹ „Onze tactiek moet (. . .) de volgende zijn: afwachten, de strijd uitstellen en uit de weg gaan, terugtrekken.” Daarmee rechtvaardigde Lenin het sluiten van de vrede van Brest-Litovsk tegenover de uiterste linkervleugel van zijn partij: het leger zou, in de erbarmelijke staat

waarin het verkeerde, absoluut niet een Duits offensief kunnen keren.¹²

Dat gevoel voor krachtsverhoudingen had Lenin aan von Clausewitz ontleend; die was het immers die het vrijwillige terugtrekken in het binnenland als een aparte methode van verdediging had beschreven.¹³ Napoleon was nu eenmaal sterker toen hij Rusland binnentrok, maar hij werd gaandeweg zwakker en uiteindelijk sloeg de balans in zijn nadeel door. Pas toen hij ernstig was verzwakt en de Russen zich in het achterland hadden versterkt, volgde het tegenoffensief.¹⁴

Een andere term voor krachtsverhoudingen is „correlatie van krachten”. Het is deze term die in de Sovjetrussische literatuur bij herhaling wordt gebezigd. Hoe wordt die correlatie van krachten gunstig beïnvloed? Een van de middelen daartoe is het steunen van bewegingen in het Westen die de westerse wil tot weerstand en verdediging ondermijnen. De invloed van „publieke krachten” en van de „publieke opinie” op de krachtsverhoudingen in de wereldpolitiek neemt in het Sovjetrussische denken een belangrijke plaats in. Al tijdens de oorlog in Vietnam was het de leiders in het Kremlin duidelijk geworden dat de publieke-meningsvorming in het Westen een van de factoren is die de internationale situatie kunnen beïnvloeden. Dat, zo wordt van Sovjetrussische zijde gesteld, was bijvoorbeeld het geval tijdens de laatste jaren van de Amerikaanse betrokkenheid bij de oorlog in Vietnam toen de Verenigde Staten door de massale demonstraties werden gedwongen zich terug te trekken.¹⁵

De periode 1973-1977

De vredesbeweging is in feite gecreëerd naar het model van de Vietnambeweging. Een spontane beweging is het niet. Er zijn aanwijzingen dat de vredesbeweging al op de „Wereldconferentie van vredeskrachten”, die in 1973 in Moskou plaatsvond, was gepland. Er bestaat weinig twijfel over welke rol de Communistische Partij van

⁷ H. Bax – De Russische vrede. *Ons Leger* (1982)(6)40 ev.

⁸ G. Dimitrov – *Selected works*, dl 2. Sofia Press (zj)150.

⁹ W. I. Lenin – *Werke*, dl 31, blz. 63.

¹⁰ W. I. Lenin – *Werke*, dl 33, blz. 488, 489.

¹¹ W. I. Lenin – *Werke*, dl 27, blz. 322.

¹² N. N. Asowzev – *Die militärischen Fragen in den Arbeiten*

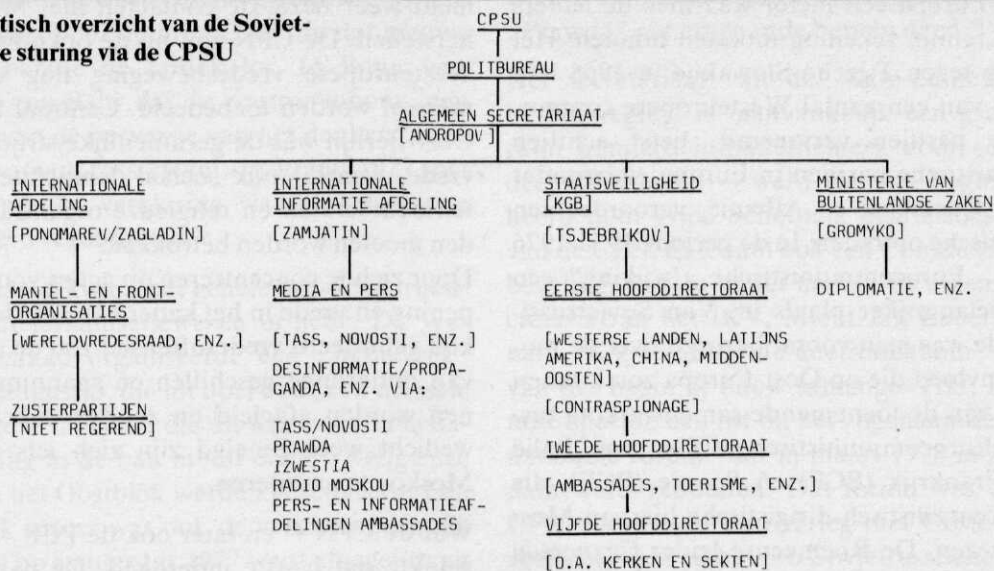
W. I. Lenins. Militärverlag der DDR, Berlin (1974)96.

¹³ Zie ², blz. 784 ev.

¹⁴ Zie ², blz. 1024.

¹⁵ G. Shakhazarov – Policy of peace and our time. *Soviet policy of peace*. USSR Academy of Sciences, Moskou (1979)64.

Schematisch overzicht van de Sovjet-russische sturing via de CPSU

de Sovjet-Unie (CPSU) al in een vroeg stadium bij het opzetten van de Westeuropese vredesbeweging heeft gespeeld. Alle belangrijke Sovjet-russische initiatieven worden door de partijtop in het Politbureau goedgekeurd. Onder dat Politbureau ressorteren het Internationale Departement (ID) van de CPSU, het ministerie van buitenlandse zaken, de KGB en, sinds 1978, ook het Internationale informatiedepartement (IID) van de CPSU. Het ID-CPSU controleert alle pro-Russische mantelorganisaties (zoals de Wereldvrede raad) en onderhoudt ook de relaties met de andere communistische partijen, vooral in het Westen.¹⁶ Het IID-CPSU werd in 1978 opgericht om de Sovjetrussische propaganda effectiever te doen zijn. Beide departementen hebben bij het opzetten en begeleiden van de vredesbeweging een rol gespeeld. Onder het IID-CPSU ressorteren de media (persbureaus e.d.). Van Sovjetrussische zijde wordt gewezen op het belang van het „Wereldcongres van vredeskrachten” van 1973. Erkend wordt dat sindsdien pogingen zijn ondernomen de publieke opinie in het Westen zodanig te mobiliseren dat de ontwapeningsproblematiek de volle aandacht zou krijgen.¹⁷ Met andere woorden: er is sedert 1973

een actieve politiek gevoerd, gericht op de beïnvloeding en stimulering van pacifistisch-neutrale stromingen in vooral West-Europa en het opzetten van „eenheid-door-actie”-bewegingen naar het model van Georgi Dimitrovs „verenigde fronten”.

Zo werd de Belgische vredesbeweging in belangrijke mate opgezet uit de pro-Moskou gezinde Kommunistische Partij België (KPB). Tijdens de oprichtingsvergadering van een van de belangrijkste overkoepelende organisaties, het „Overlegcentrum voor de vrede” (OCV), op 13 december 1975, werd door de belangrijkste initiatiefnemers, Robert de Gendt en André de Smet, gewezen op wat er in 1973 in Moskou was besproken. De Gendt verklaarde daarbij:

Een groot deel van u heeft het al gehoord, of was met ons aanwezig op het Wereldcongres van vredeskrachten in Moskou, twee jaar geleden. De bedoeling van het congres was in de toekomst de krachten te bundelen. Onze groep heeft, zonder structurele vorm, aan dat congres deelgenomen. Na het congres werd besloten een pluralistisch front voor vredeskrachten op te bouwen.¹⁸

In 1973 was het zogenaamde Eurocommunisme

¹⁶ J. A. E. Vermaat – Moscow fronts and the European peace movement. *Problems of communism* (1982)(11/12). J. A. E. Vermaat – Basis voor Vredesbeweging West-Europa al in 1973 gelegd. *Ref. Dagblad* (1982)(13 nov).

¹⁷ A. Kalyadin – The struggle against the threat of war and the arms race and for disarmament. *Public Opinion in World Politics*. USSR Academy of Sciences, Moskou (1976)65.

¹⁸ *Gazet van Antwerpen* (1982)(25 nov). In een uitvoerig gedocumenteerde serie, getiteld „Profeten van een valse vrede”, heeft mijn collega Ward Hulselmans de communistische sturing en manipulatie van vooral de Belgische vredesbeweging aangetoond: *Gazet van Antwerpen* (1982)(24, 25, 27, 29 nov; 1, 2, 3, 4 dec).

in West-Europa een factor waarmee de leiders in het Kremlin rekening moesten houden. Het optreden tegen Tsjecho-Slowakije in 1968 had Moskou van een aantal Westeuropese communistische partijen vervreemd: liefst achttien communistische partijen in Europa, waaronder die van Roemenië en Albanië, veroordeelden het Russische optreden. In de periode 1970-1976 nam de „Eurocommunistische afwijking” een steeds belangrijker plaats in. Van Sovjetrussische zijde was men vooral bezorgd over de mogelijke invloed die op Oost-Europa zou kunnen uitgaan van de toenemende samenwerking tussen de Eurocommunistische CP'en van Italië (PCI), Frankrijk (PCF) en Spanje (PCE), die alle de centralistisch-dirigistische lijn van Moskou afwezen. De Roemeense leider Ceaucescu had al blijk gegeven van sympathie voor het Eurocommunisme. De Sovjet-Unie wilde daarom een nieuw wereldoverleg van CP'en, maar werd uiteindelijk gedwongen genoeg te nemen met een overleg van 28 Europese CP'en, dat niet in Moskou, maar in Oost-Berlijn zou plaatsvinden.¹⁹

In de Kremlintop tekenden zich omstreeks die tijd twee lijnen af: de gematigde lijn, waarvan Vadim Zagladin, plaatsvervangend chef van het ID-CPSU een exponent was, en de harde lijn met Michael Soeslov als de grote voorvechter. Zagladin bepleitte flexibiliteit. Als de discussie kon worden gericht op „een aantal problemen die de mensheid als geheel aangaan”, zou er al veel zijn gewonnen. Ook niet-communisten konden worden ingeschakeld. Als brede vormen van eenheid niet mogelijk bleken, moest worden geprobeerd eenheid te bereiken op de specifieke terreinen van de strijd voor de vrede.²⁰

Het Oostberlijnse congres werd in het laatst van juni 1976 gehouden. Een toonbeeld van eenheid was het niet, maar de resultaten werden in Moskou vrij positief beoordeeld, zoals blijkt uit een door Zagladin geredigeerd commentaar dat in 1977 verscheen.²¹ De onderlinge banden tussen de Europese CP'en waren, ondanks verschillen van mening, versterkt. Een enkele partij, zoals de Nederlandse CPN, was na jaren van isole-

ment weer bezig de contacten met Moskou te herstellen. De CPN zou bij de opkomst van de Westeuropese vredesbeweging nog een pioniersrol worden toebedeeld. Centraal thema in Oost-Berlijn was de gezamenlijke strijd voor de vrede, waarbij ook sociaal-democraten, christen-democraten en religieuze organisaties zouden moeten worden betrokken.²²

Door zich te concentreren op acties voor ontwapening en vrede in het kader van een door Moskou geïnitieerd vredesoffensief zou de aandacht van onderlinge geschillen en spanningen kunnen worden afgeleid en zouden enkele CP'en wellicht weer geneigd zijn zich iets meer op Moskou te oriënteren.

Wat de CPN – en later ook de PCF – betreft, gelukte dat laatste inderdaad. De partij kreeg een sleutelrol toebedeeld bij de van Moskou uit geregisseerde campagne tegen de neutronengranaat. Het was ook de CPN die kort na het Oostberlijnse congres pleitte voor bundeling van zoveel mogelijk CP'en in het kader van de strijd voor de vrede.²³ In 1977 werden enkele door Moskou geësceneerde „vredesforums” gehouden. Op 11 mei werd door de „wereldassemblee van de bouwers aan de vrede” in Warschau verklaard dat de vredesbeweging thans één hoofdtak heeft: het mobiliseren van de publieke opinie tegen de gevaren die de wereldvrede en de internationale veiligheid bedreigen.²⁴

De campagne tegen de neutronenbom

Om dat te kunnen doen, moest er een concrete aanleiding zijn, een zaak waarop alle aandacht kon worden gericht. Die aanleiding werd al spoedig gevonden in de Amerikaanse aankondiging een nieuw stralingswapen onder de naam „neutronenbom” te zullen produceren. Het zou een wapen zijn dat gebouwen spaart maar mensen doodt en dat een beperktere werking zou hebben dan de reeds bekende kernwapens (geen hitte, geen overmatige drukgolven en daardoor geen omvangrijke schade), een typisch slagveldwapen dus, vooral gericht tegen de tanksuperioriteit aan Warschau-Pactzijde.

¹⁹ W. Leonhard – *Eurokommunismus, Herausforderung für Ost und West*. Bertelsmann, München (1978) 167 ev.

²⁰ V. Zagladin (ed) – *Europe and the communists*. Progress Publishers, Moskou (1977) 120, 121.

²¹ Zie ²⁰.

²² Zie ²⁰, blz. 83 en 115 ev.

²³ *De Waarheid* (1976)(13 sep).

²⁴ *XX Century and Peace* (1977)(7)35.

Nadat president Carter zich op 12 juli 1977 had uitgesproken voor de produktie van dat nieuwe wapen²⁵ barstte de kritiek los. In Bonn verklaarde Egon Bahr dat de neutronenbom „een symbool van de perversie van het denken” is en het persbureau Tass kwam op 30 juli 1977 met een belangrijke verklaring waarin het wapen scherp werd veroordeeld.²⁶

Direct daarop kwam het gehele pro-Sovjetrussische mantelorganisatiewezen in actie. De Wereldvredeeraad organiseerde een „Actieweek” van 6-13 augustus, die tot doel had „een massale campagne te lanceren die dit wapen van massavernietiging in de ban moest doen”. Religieuze leiders in het Oostblok werden geactiveerd. Een belangrijk succes was ook de verklaring van 28 CP'en die op 8 augustus 1977 werd afgegeven en waarin „het barbaarse karakter van dit wapen, dat voor de koelbloedige verdelging van miljoenen mensen is bestemd” aan de kaak werd gesteld.²⁷ Het waren grotendeels dezelfde CP'en die een jaar tevoren in Oost-Berlijn waren bijeengekomen (CPN en PCF ontbraken, de CP'en van Canada en de Verenigde Staten hadden als niet-Europese CP'en ook de verklaring onderschreven). Een belangrijke rol heeft daarbij de Oostduitse Socialistische Eenheidspartij (SED) gespeeld, die een jaar tevoren ook het Congres van Europese CP'en had georganiseerd.

Al was het geen onverdeeld succes voor Moskou (enkele Europese CP'en hadden het immers laten afweten), dat een dergelijke verklaring door zoveel partijen kon worden afgegeven, bewijst dat de door Zagladin bepleite lijn succes begon te boeken. Interessant is, dat de belangrijke PCI alsmede de Spaanse CP, waarmee Moskou geheel overhoop lag, de verklaring mee hadden ondertekend.

De CPN zou echter spoedig bij de campagne worden betrokken, hetgeen in nauw overleg met het ID-CPSU en de Oostduitse SED zou geschieden. Op 19 augustus werd in „De Waarheid” het „Initiatief tot een brede beweging” gelanceerd onder het motto „Stop de neutronen-

bom”, van welk feit de Russische zusterkrant „Prawda” per omgaande bericht deed.²⁸

Het secretariaat van de „Stop-de-neutronenbombeweging” – aanvankelijk een groep van ruim honderd initiatiefnemers, voor een goed deel CPN-leden – werd van het begin af beheerd door Nico Schouten, districtsbestuurder van de CPN. Er kwam ook een Comité van Aanbeveling, waarin onder andere de algemeen secretaris van het IKV, Mient Jan Faber, zitting nam. IKV en „Stop de neutronenbom” hebben van het begin af nauw samengewerkt. Het Comité speelde een rol bij het zogenaamde „Internationale forum” dat in maart 1978 in Amsterdam werd gehouden. Dat forum was door de CPN voorbereid na overleg met Oosteuropese zusterpartijen en het pro-Sovjetrussische mantelorganisatie-wezen. De president van de Wereldvredeeraad, de Indiase communist Romesj Chandra, had in december 1977 met de belangrijkste organisatoren in Amsterdam al overleg gevoerd met de bedoeling de neutronenbomactie af te stemmen op een internationale campagne.²⁹ Het Internationale forum werd bijgewoond door wetenschapsmensen, politici, theologen, kerkelijke leiders, kunstenaars en hoge CP-functionarissen uit Oost en West.

Mobilisatie van kerkelijke kringen – „Christenen voor het socialisme”

Gebleken is dat de CPN bijzonder veel waarde hecht aan de mobilisatie van vertegenwoordigers van kerken en religieuze organisaties. Op 21 september 1977 was in het progressief-christelijke dagblad „Trouw” al een advertentie verschenen, waarin (soms vooraanstaande) leden van vooral de gereformeerde kerken hun adhesie betuigden met het initiatief „Stop de neutronenbom”. Het CPN-dagblad „De Waarheid” maakte veel ophef van die advertentie, waaronder liefst 120 namen stonden. In deze jaren was de CPN diep geïnfilteerd in de studentenbeweging, onder andere via de Nederlands Christelijke Studenten Vereniging (NCSV) in Zeist. Daaruit zijn voortgekomen de Nederlandse tak

²⁵ *New York Times* (1977)(13 juli); *Financial Times* (1977)(13 juli).

²⁶ *Frankfurter Allg. Ztg* (1977)(18 juli). Voor de Tass-verklaring zie *Soviet News* (1977)(2 aug).

²⁷ De tekst van de verklaring staat o.a. in *Neues Deutschland* (1977)(9 aug).

²⁸ Voor meer details: J. A. E. Vermaat – De Oosteuropese relaties van de Nederlandse Vredesbeweging. *Ons Leger* (1981)(10)91 ev.

²⁹ Vgl. *Neues Deutschland* (1977)(24/25 dec).

van „Christenen voor het socialisme” (CvS) en de „Werkgroep Oost-Europaprojecten” (voorheen een lobby die ijverde voor erkenning van de DDR en waarin ook werd getracht begrip te wekken voor de Berlijnse muur). Beide groeperingen onderhielden en onderhouden intensieve contacten met een pro-Sovjetrussische mantelorganisatie, de Christelijke Vredesconferentie (CFK), onder andere via het Hendrik Kraemerhaus in West-Berlijn.³⁰ In de CIA-studie *Soviet covert action and propaganda* wordt „Christenen voor het socialisme” aangeduid als een mantelorganisatie van de CPN.³¹ Met deze groepering betuigden enkele gereformeerden die thans binnen het IKV een rol spelen, hun instemming. Op internationaal niveau onderhoudt „Christenen voor het socialisme” nauwe banden met Cuba, waarop men zich grotendeels oriënteert.

De contacten en samenwerking met het IKV dateren van de Vredesweek van 1976. Het IKV had in 1977 de nieuwe leuze „Help de kernwapens de wereld uit, te beginnen uit Nederland” aangevaard en kwam daarmee (toevalligerwijs?) precies in het verlengde te liggen van de uit het pro-Sovjetrussische mantelorganisatiewezen opgezette acties gericht op splijting van het Atlantische bondgenootschap. CvS gaf direct steun aan de nieuwe IKV-lijn en van CvS uit is daarna ook – in samenwerking met plaatselijke CPN-groepen – een aantal „IKV-kernen” opgericht. In een CvS-brochure uit 1980 wordt dat ook met zoveel woorden gesteld:

*Vele CvS'ers draaien mee in IKV-kernen, sommige regionale afdelingen vormen in hun geheel een IKV-kern. De ontwikkelingen binnen het IKV en de stand van zaken in de vredesstrijd worden jaarlijks kritisch geëvalueerd middels een thema-gedeelte van ons blad Opstand (vanaf 1976).*³²

CvS was geruime tijd betrokken bij de scholing van IKV'ers via de zogenaamde „antimilitarismescholing”, die een onverbloemd marxistische

inslag had.³³ Later werd van IKV-zijde gedaan alsof de banden met CvS betrekkelijk weinig voorstelden.

Van het Hendrik Kraemerhaus uit (een filiaal van de CFK) werd in nauw overleg met de CFK, CvS, Stop de Neutronenbom, de Werelddraad van Kerken, de Russisch-Orthodoxe Kerk en het IKV in 1979 een „Congres van oecumenische basisgroepen over atomaire bewapening” voorbereid, dat van 26 tot 28 september 1980 op Woudschoten in Zeist werd gehouden. Hoewel de deelnemers niet allemaal op een lijn zaten, werden er op dat congres tal van informele contacten gelegd die de basis van toekomstige bondgenootschappen zouden vormen.³⁴

Het Woudschotencongres moet worden gezien als een poging de Nederlandse vredesbeweging te „internationaliseren” en verder in te passen in het patroon van voor Moskou gunstige vredesinitiatieven.

Sovjetrussische betrokkenheid via de CPN

Inmiddels was de CPN al geheel onder een noemer gebracht met het streven van de CPSU. Op 25 mei 1977 had zij een ernstige verkiezingsnederlaag geleden, die leidde tot de val van de man die jarenlang het gezicht van de partij naar binnen en buiten had bepaald, Paul de Groot. Na die datum had De Groot plotseling een terugkeer naar de Moskoulijn verlangd. Die terugkeer vond inderdaad plaats; maar zonder De Groot, van wie brede lagen in de partij genoeg hadden gekregen. De partij wilde het geleden verlies compenseren door massale buitenparlementaire acties in het kader van – zoals het partijcongres het in januari 1978 uitdrukte – een te vormen „nieuwe coalitie” die zich kon presenteren als de alternatieve, werkelijk progressieve regeringscoalitie van de toekomst. De „strijd tegen de neutronenbom” was nu typisch zo'n concrete doelstelling, waarvoor vele bevolkingsgroepen met de beste bedoelingen in beweging waren te krijgen.

³⁰ Interview met ds. Bé Ruys. *Opstand* (1979)(sep)10. Lisette Dekker – *Oost Europa Verkenningen* (1977)(feb).

³¹ *Soviet Covert Action* (Hearings before the Subcommittee on oversight of the Permanent select committee on intelligence; House of Representatives). US Gov. Printing Office, Washington DC (1980)73.

³² *Christenen voor het socialisme* (informatieboekje). NCSV, Zeist (1980).

³³ Zie ³², blz. 47. In de *Friese Kerkbode* van 12 juni 1981 geeft C. Jobse, die de cursus heeft gevolgd, daarvan een kritische analyse.

³⁴ P. van Willenswaard en C. Donner – Verslag congres. *Opstand* (1980)(5)4 ev. Alle teksten van het congres in: *Oecumenische basisgroepen over atomaire ontwapening* (verslag congres Woudschoten). NCSV, Zeist (1980).

Onmiddellijk na het terzijde schuiven van De Groot trachtte de partijleiding zich van de steun van Moskou te verzekeren door haar solidariteit met de Sovjet-Unie te bevestigen met een concreet partij-initiatief inzake de neutronenbom, zoals dat reeds op 19 augustus 1977 door „De Waarheid” naar buiten werd gebracht. Door zich nu dus bijzonder krachtig voor deze zaak in te zetten, kon de CPN-leiding ervan verzekerd zijn bij de CPSU veel terug te winnen van de goodwill die zij in de voorgaande jaren had verspeeld.

Uit een inmiddels uitgelekte studie van de politieke afdeling van de Binnenlandse Veiligheidsdienst (BVD) blijkt dat de CPN een centrale rol was toebedeeld bij het opzetten van de Nederlandse vredesbeweging. Het ging om

... versluisde, maar niettemin na de zomer van 1977 aantoonbare, geïntensiveerde Sovjetrussische pogingen om de publieke opinie en daardoor de mening van politiek verantwoordelijke personen in Nederland te beïnvloeden in een richting ten gunste van de Sovjetrussische belangen in kernwapenaangelegenheden.

Aldus het rapport van de BVD, getiteld „De verborgen factor in de Nederlandse discussie over kernwapens”.³⁵ De belangrijkste contactman voor de Russen in Nederland was het toenmalige Tweede-Kamerlid voor de CPN Joop F. Wolff die — evenals zijn Belgische kameraad André de Smet — voor dat doel een groot aantal reizen naar het Oostblok maakte, waarvan er enkele zelfs geheim bleven voor de top van de CPN. Wolff was ook de belangrijkste CPN-vertegenwoordiger voor de contacten met de Russische ambassade in Den Haag.

*De CPN houdt de Sovjetrussische ambassade op de hoogte van de politieke relaties en ontwikkelingen in Nederland, voor zover deze van nut zijn voor de Sovjets. Dat gebeurt in hoofdzaak door J. F. Wolff.*³⁶

Het BVD-rapport maakt ook melding van de rol die „progressieve gelovigen” spelen.

Het succes van de Nederlandse actie tegen de neutronenbom begon al spoedig internationale aandacht te trekken, met name uit de Sovjet-

Unie en de DDR, die het nauwste erbij waren betrokken. De Oosteuropese pers was vol lof over het verloop van de actie. Het „Internationale forum” van maart 1978 werd van Oosteuropese zijde als een groot succes aangemerkt en direct in verband gebracht met het Amerikaanse besluit de beslissing over het in productie nemen van de neutronenbom voorlopig uit te stellen. In de Oosteuropese media werd het CPN-optreden ten voorbeeld gesteld hoe de buitenlandse „vredespolitiek” van de Sovjet-Unie behoorde te worden ondersteund.

Op 13 januari 1978 werd in de Amsterdamse RAI een manifestatie tegen de neutronenbom belegd met ruim 200 deelnemers uit verschillende landen. De organisatie was tevoren doorgesproken met de CPSU en derhalve gaven ook bij deze manifestatie, die 6000 bezoekers trok, enkele Oosteuropese ambassadeurs door middel van hun aanwezigheid blijk van hun warme belangstelling.

In september 1979 schreef het hoofd van het Internationale departement van de Hongaarse Communistische Partij, Janos Berecz, dat

... de politieke campagne tegen de neutronenbom een van de betekenisvolste en succesrijkste was sinds de Tweede Wereldoorlog.

*Wij hebben geen reden tot voldoening. Het was een goed programma dat de Europese communistische en arbeiderspartijen drie jaar geleden in Berlijn aanvaardden, maar wij menen dat het in ons aller belang is ons nog meer dan tot dusver in te spannen opdat dit programma wordt uitgevoerd en de anti-imperialistische eenheid wordt versterkt.*³⁷

Het offensief tegen het NAVO-dubbelbesluit

In februari 1979 woonde de algemeen secretaris van het „Samenwerkingsverband Stop de neutronenbom — Stop de kernwapenwedloop”, Nico Schouten, een congres bij van de Wereldvredesraad in Oost-Berlijn. Bij die gelegenheid werd hij voor het Oostduitse partijblad „Neues Deutschland” geïnterviewd. In dat interview gaf hij al aan dat de beweging zich zou verbreden tot een algemenere campagne tegen de kernwapen-

³⁵ *Telegraaf* (1982)(6 nov). Vgl. ook *Daily Telegraph* (1982)(2 nov).

³⁶ Zie ³⁵.

³⁷ Cit. in ³¹, blz. 75.

wedloop.³⁸ In Oost-Berlijn werd de grondslag gelegd voor de uitbreiding van de beweging en werd – zoals Romesj Chandra het uitdrukte – „een nieuwe fase” bereikt.

Tussen 1977 en 1981 had het IKV de wind geheel mee. Het zou bij lange niet zoveel succes hebben gehad met zijn campagne tegen de kernbewapening als het daarbij niet van het begin af alle steun had gehad van „Stop de neutronenbom” en het daarachter liggende krachtenveld. Deze beweging heeft immers voor de acties van het IKV de weg vrijgemaakt en een algemeen klimaat geschapen dat voor die acties zeer gunstig was. Ook organisatorisch was de CPN via eigen afdelingen, CvS en „Stop de neutronenbom” behulpzaam bij het opzetten van de IKV-campagne. Tussen 1977 en 1981 werd het IKV in de Oosteuropese (vooral Oostduitse) pers luid en herhaaldelijk geprezen. Het was de periode dat het IKV „onjuiste vijandbeelden” wilde bestrijden en ervan uitging dat het communisme een „humanistische utopie” was die als gevolg van de houding van het Westen niet kon worden gerealiseerd. Men bepleitte „het opbouwen van echte vriendschappelijke relaties met de landen achter het IJzeren Gordijn”.

*Het is werkelijk van het grootste belang om de ideologisch gefundeerde en machtspolitieke vijandschap te bestrijden (. . .) Immers, vooral de negatieve beelden van de vijand zullen die voortzetting van de bewapening moeten rechtvaardigen. Maar is het communisme wel zo negatief als we denken? Is het communisme uitsluitend in verband te brengen met onmenselijke systemen?*³⁹

Via de Werkgroep Oost-Europaprojecten en het Hendrik Kraemerhaus werden IKV-kernen en pro-IKV-groepen in contact gebracht met vredesbewegingen en vredesgroepen in vooral de DDR.

In de loop van 1981 en vooral in 1982 liet de Nederlandse vredesbeweging zich steeds kritischer uit over de toestanden in het Oostblok. Ten dele had dat te maken met de gebeurtenissen in Afghanistan en Polen, ten dele ook met de toenemende contacten met groepen die aan Oosteu-

ropese kant ontwapening bepleitten, niet-officiële vredesgroepen en zelfs dissidentenbewegingen. In Oost-Europa werd die ontwikkeling uitgelegd als een poging van westelijke inlichtingendiensten de vredesbeweging te splijten.⁴⁰

Niettemin zien de Sovjetrussische leiders in de Westeuropese vredesbeweging nog steeds een – zij het kritische – bondgenoot. Mogelijk zijn zij zich indachtig wat Lenin eens heeft gezegd van „die elementen, hoofdzakelijk socialisten, die pacifistische neigingen hebben”:

*Deze elementen kunnen onze meelopers – fellow-travellers – worden (. . .) Maar men moet niet vergeten, dat zij slechts onze meelopers zijn, dat deze elementen bij het herstel van de Internationale, waar het de belangrijkste en meest wezenlijke zaken aangaat, niet met ons maar tegen ons zullen marcheren.*⁴¹

Er is ter zake van de samenwerking met andersdenkenden sprake van een onbegrensd cynisme bij het partij- en propagandakader dat in Oost-Europa de dienst uitmaakt. Terecht merkte een van de grootste kenners van de KGB in de westerse wereld, John Barron, eens op dat de mantels die onder het ID-CPSU ressorteren, soms een verbazingwekkende flexibiliteit aan de dag leggen. Soms is er zelfs bereidheid tot samenwerking met openlijke anticommunisten, mits het hoofddoel maar wordt bereikt. Ook de samenwerking met hen die openlijk het Sovjetrussische systeem en optreden van de hand wijzen, wordt niet uit de weg gegaan.⁴²

Het hoofddoel waarop alle Sovjetrussische activiteit zich thans richt, is het terugdraaien of tenietdoen van het in december 1979 genomen NAVO-dubbelbesluit. Opnieuw is daartoe veel geïnvesteerd in het mobiliseren van „de publieke factor”, dat wil zeggen: de publieke opinie in de landen van de Alliantie. Daartoe kan men putten uit de ervaring en het kader die tijdens de Vietnamdemonstraties en de acties tegen de neutronenbom zijn opgebouwd.

Het staat inmiddels vast dat Sovjetrussische

³⁸ *Neues Deutschland* (1979)(5 feb).

³⁹ Hoofdpunten van kritiek van het IKV op het CDA-rapport Neuman „Vrede en veiligheid”. *IKV-stencil 79/57*, blz. 6.

⁴⁰ Vgl.: *Prawda* (1982)(6 sep); A. Lebedev – The public in world politics. *Int. Affairs* (1982)(9)72; *News from the USSR* (1982)(29/30 mrt).

⁴¹ W. I. Lenin – *Werke*, dl 21, blz. 329.

⁴² R. Godson (ed) – *Intelligence requirements for the 1980's. Covert Action*. Transaction Books, New Brunswick/Londen (1981)186.

beïnvloedings- en manipulatietechnieken de vredesdiscussie in West-Europa ook in het jaar 1981 verregaand hebben beïnvloed. De massale vredesdemonstraties die in het najaar van 1981 in verschillende Westeuropese hoofdsteden werden gehouden, zijn uit Oost-Europa niet alleen belangstellend gevolgd maar ook gestimuleerd. Een jaar tevoren – september 1980 – werd in Sofia door de Wereldvrede Raad een „Actieprogramma” aanvaard. Daarin werd het jaar 1981 uitgeroepen tot het jaar waarin „een beslissend offensief van vredeskrachten zou moeten plaatsvinden teneinde een doorbraak te bereiken in de beteugeling van de bewapening”.⁴³ Het plan werd tot in detail uitgevoerd toen in het najaar van 1981 de massale demonstraties tegen vooral het NAVO-dubbelbesluit werden gehouden. Bij alle demonstraties was sprake van actieve communistische deelneming, direct via partijen en indirect via mantelgroepen. In landen als Frankrijk en Italië was de communistische invloed heel groot. Daarmee is niet gezegd dat alles geheel naar de wens van Moskou verliep: communistische partijen – behalve de Britse en Duitse – stelden zich doorgaans flexibel op t.a.v. tegen de bewapening in het Oostblok gerichte leuzen. De ID-CPSU en de IID-CPSU speelden opnieuw een coördinerende en sturende rol. Terwijl andere Sovjetrussische functionarissen in toenemende mate hun bezorgdheid uitten over de kritische opstelling van leiders in de vredesbeweging tegenover het Warschau-Pact, liet het plaatsvervangende hoofd van het ID-CPSU, Vadim Zagladin, zich daarover opvallend gematigd uit:

Van tijd tot tijd wordt gezegd, dat deze (vredes) beweging niet eenzijdig moet zijn. Wij zijn het daarmee eens. Wij verlangen niet dat alleen de Amerikanen of de NAVO zich ontwapenen. Neen, wij zeggen dat beide partijen zich moeten ontwapenen. Zowel de NAVO-lidstaten als de Warschau-

*Pactlidstaten en zowel de Sovjet-Unie als de Verenigde Staten moeten ontwapenen. Wij keren ons tegen alle raketten, niet alleen tegen VS-raketten. Wij zouden graag het voorstel willen doen dat alle raketten worden vernietigd.*⁴⁴

Deze flexibele benadering wijst erop dat men om tactische redenen bereid is van de vredesbeweging veel te slikken, als die beweging maar leidt tot stabilisering van het Sovjetrussische overwicht op het gebied van middellange-afstandwapens in Europa. Slechts de uitvoering van het NAVO-dubbelbesluit of de (Amerikaanse) nuloptie zou dat overwicht gedeeltelijk tenietdoen.

De rol van het pro-Sovjetrussische mantelorganisatie (Wereldvrede Raad) in de Amerikaanse Freeze-beweging

a. Het Sovjetrussische belang bij een „freeze”

De vredesbeweging die in 1977 in Nederland van de grond kwam, is thans een fenomeen waarmee het grootste deel van de westerse democratieën heeft te maken. De vredesbeweging is niet meer een typische Europese aangelegenheid, maar heeft zich uitgebreid naar landen als de Verenigde Staten, Canada, Japan.

In de Verenigde Staten gaat het niet zozeer om een beweging gericht op *eenzijdige* stappen of initiatieven, maar om een beweging gericht op wapenbeheersing aan beide kanten: stabilisatie van de strategische en in feite ook Eurostrategische hoeveelheid kernwapens in Oost en West.

Voorstellen tot stopzetting van de productie van (nieuwe) kernwapens – een moratorium of „freeze” – zijn de laatste tijd van Sovjetrussische zijde bij herhaling gedaan. Reeds de Oostberlijnse conferentie van Europese CP'en sprak zich in 1976 uit voor een verbod op de productie van kernwapens.⁴⁵ Een jaar later begon de Sovjet-Unie met het opstellen van SS-20-raketten,

mene en volledige ontwapening. Het fonds bevordert de contacten en de banden van Sovjetrussische kringen met de militanten voor de vrede in andere landen, financiert de organisatie van internationale congressen, symposia, tentoonstellingen en festivals. – Uit kerkelijke bron heb ik vernomen dat soms Russisch-Orthodoxe prelaten met geld uit het fonds naar het Westen reizen. Dat geld wordt contant aan activisten binnen de vredesbeweging of aan andere betrokkenen overhandigd.

⁴⁵ *Keesing's Contemp. Arch.* 22(1976)27954/5.

⁴³ *Programme of action 1981.* WPC, Helsinki (1980)8.

⁴⁴ Interview met Zagladin. *Arbeiter Ztg* (Wenen)(1982)(21 mei); daarin geeft Z. toe dat alle Russische vredesactivisten uit het „Sovjetrussische Fonds voor de Vrede” worden betaald. In het Russische blad *Sputnik* (1982)(2)29 staat over het Sovjetrussische vredesfonds dat het (...) financiële steun geeft aan organisaties, bewegingen en personen die strijden voor de versterking van de vrede, voor de ontwikkeling van de vriendschap en de samenwerking tussen de volken, voor het verbod van alle nucleaire wapens, voor de alge-

waarvan er ultimo 1982 al bijna 350 stonden opgesteld. De beslissing tot produktie van de SS-20 moet al omstreeks 1970 zijn gevallen.⁴⁶ Maar toen, en daarna, werd zij niet opgeschort door protesten van vredesactivisten in Oost of West.

Op het 26e partijcongres van de CPSU kwam Brezjnef met zijn bekende moratoriumvoorstel ter zake van middellange-afstandsraketten in Europa: Moskou zou afzien van verdere stationering van SS-20-raketten, indien de Verenigde Staten zouden afzien van plaatsing van Pershing-II- en kruisraketten in West-Europa.⁴⁷ Brezjnef gebruikte toen – op 26 februari 1981 – het woord „bevrozing”. Een zodanig voorstel zou echter het Sovjetrussische overwicht bevriezen in plaats van een voor vrede en stabiliteit noodzakelijk machtsevenwicht teweeg brengen. Ook bij bevrozing van de strategische systemen blijkt de Sovjet-Unie meer in het voor- dan in het nadeel te zijn. De Amerikaanse te land opgestelde systemen zullen dan kwetsbaar blijven voor een Sovjetrussische aanval.

Vandaar, dat de Amerikaanse Freeze-beweging van Sovjetrussische zijde alle politieke en organisatorische steun ontvangt. Op 10 november 1982 gaf de Russische ambassade in Den Haag een persbericht uit waarin het streven van deze beweging hooglijk werd geprezen.⁴⁸ Ook in de Oosteuropese pers wordt zeer positief over „Freeze” gesproken. Het Oostduitse partijblad „Neues Deutschland” bijvoorbeeld besteedde uitvoerig aandacht aan het besluit van de Amerikaanse rooms-katholieke bisschoppen de bevrozingsgedachte officieel te steunen.⁴⁹

b. Wortels van de Freeze-beweging

De beweging voor bevrozing van kernwapens in Amerika is begin 1980 ontstaan. Aanvankelijk speelden vooral twee pacifistische organisaties een rol, het *American friends service committee* (AFSC) en de *Fellowship of reconciliation*. Beide

organisaties behoren tot het links-religieuze establishment.⁵⁰

Andere organisaties van het linkerspectrum slopen zich spoedig aan bij een „Oproep tot het stoppen van de kernwapenwedloop”. De belangrijkste waren *Clergy and laity concerned* (CALC), *SANE*, *Mobilization for survival* (MFS), *Pax Christi*, *Riverside church* (die veel invloed kreeg met haar „Disarmament program”) en de *Women's international league for peace and freedom* (WILPF). Verschillende van die organisaties en personen hebben in het verzet tegen de oorlog in Vietnam een belangrijke rol gespeeld. Nadat zij zich een decennium rustig hadden gehouden, werd in het bevrozings-thema een nieuwe aanleiding gevonden voor een poging de massa's achter zich te mobiliseren.

Van het begin af heeft het Sovjetrussische mantelorganisatiewezen een voorbereidende en sturende rol gespeeld bij opzet en uitbreiding van de Freeze-beweging. Dat geschiedde vooral via een in november 1979 opgericht filiaal van de Wereldvredesraad, de *US Peace Council*. De activiteiten van de Wereldvredesraad in de Verenigde Staten waren tegen 1982 zo omvangrijk geworden dat het State Department het in april 1982 nodig oordeelde een „Foreign Affairs Note” over de Wereldvredesraad uit te geven, waarin deze organisatie werd aangeduid als „instrument van Sovjetrussische politiek”.⁵¹ Evenals in de Wereldvredesraad bekleeden op Moskou georiënteerde communisten en hun sympathisanten in de *US Peace Council* een sleutelpositie.⁵²

Een Wereldvredesraaddelegatie onder leiding van Romesj Chandra zelf had al in 1975 een bezoek aan de Verenigde Staten gebracht en daarbij vooral in het Congres en onder religieuze leiders contacten gelegd die tot op de dag van heden van veel nut zijn in de Freeze-beweging. Opmerkelijk was dat de delegatie toen veel open deuren vond. Het pro-Sovjetrussische karakter pacifisme van deze bewegingen tot een twijfelachtige zaak maakt.

⁵¹ *The World Peace Council – an instrument of Soviet foreign policy* (Foreign Affairs Note). US Dept of State, Washington DC (1982).

⁵² Het orgaan van de Amerikaanse CP, *Daily World*, maakte al enkele weken tevoren, op 24 okt 1979, uitvoerig melding van de officiële oprichtingsvergadering van de US Peace Council.

⁴⁶ *Int. Herald Trib.* (1980)(10 apr).

⁴⁷ *The 26th Congress of the CPSU; documents and resolutions*. Novosti Press Agency, Moskou (1981)39.

⁴⁸ *News from the USSR* (1982)(10 nov).

⁴⁹ Zie o.a. *Neues Deutschland* (1982)(16, 17, 18 nov).

⁵⁰ R. J. en E. Isaac – The counterfeit peacemakers: Atomic Freeze. *American Spectator* (1981)(6)8. Hierin wordt ook aangetoond dat veel Amerikaanse pacifistische bewegingen een onverholven sympathie voor de PLO hebben, hetgeen het

van de Wereldvrede Raad werd nergens aan de kaak gesteld. Journalisten die over pro-westerse organisaties zeer kritische vragen plachten te stellen, deden nu alsof er helemaal niets aan de hand was. Leden van de delegatie konden in de belangrijke media alles kwijt wat zij wilden.

Vrijwel alle organisaties die nu in de Freeze-beweging toonaangevend zijn, zijn met de Wereldvrede Raad of diens filiaal de *US Peace Council* in contact gekomen, waarbij het pro-Sovjetrussische mantelorganisatiewezen een initiërende en stimulerende rol heeft gespeeld.

In 1976 was het AFSC officieel vertegenwoordigd door de Brit Terry Provan (een Wereldvrede Raad veteraan) op een „Wereldconferentie tegen de bewapeningswedloop” in Helsinki, die door de Wereldvrede Raad was belegd.

In het kader van de campagne tegen de neutronbom vond begin 1978 op Capitol Hill in Washington DC een door de Wereldvrede Raad en de WILPF gesponsorde conferentie plaats over „Dialoog inzake ontwapening en ontspanning”, waarbij de contacten met leden uit het Congres opnieuw werden aangehaald. De Wereldvrede Raad stelde zich bij die gelegenheid volkomen achter de in 1977 opgerichte organisatie *Mobilization for survival* (MFS). MFS is in feite uit een initiatief van de Amerikaanse Communistische Partij (USCP) en de Wereldvrede Raad ontstaan.⁵³

Er waren ook contacten met het in Washington gevestigde *Institute of Policy Studies* (IPS), dat onder verdenking staat banden te hebben met de Cubaanse inlichtingendienst DGI. IPS is een pro-Cubaanse studiegroep die een buitengewoon grote invloed heeft op de theorievorming binnen de vredesbeweging in West-Europa en de Verenigde Staten en waarnaar ook diverse polemologische instituten zich sterk richten. De religieuze spreekbuis van het IPS in de Verenigde Staten is de *Riverside Church*. Ook oefent het IPS een grote invloed uit op belangrijke beleidsbepalende afdelingen binnen de Wereldraad van Kerken.

MFS ontwikkelde zich sinds 1977 tot een typische paraplu-organisatie waaronder SANE, CALC, de USCP en – in 1979 – ook de US

⁵³ Zie⁵⁰, blz. 14.

⁵⁴ *Peace and Solidarity* (orgaan van de US Peace Council) (1981)(5/6).

⁵⁵ *CFK Information* (1982)(26 jan)2.

Peace Council hun activiteiten konden samenbrengen.

In het voorjaar van 1981 bracht een sterke Wereldvrede Raaddelegatie onder leiding van Romesj Chandra weer een bezoek aan de Verenigde Staten.

*De delegatie, die een zestiendaags bezoek aan het land bracht, bezocht de centra van de meeste leidende vredesorganisaties, ontmoette tientallen malen leden van het Congres alsmede overheidsfunctionarissen. Verder werden gesprekken gevoerd met belangrijke vakbonden en universiteitscampussen bezocht. Ook werden kerkelijke bijeenkomsten toegesproken. Dan waren er nog gesprekken met de redacties van de belangrijkste dagbladen in de meeste steden die werden bezocht.*⁵⁴

Doel van het bezoek was de Amerikaanse vredesbeweging verder van de grond te krijgen en af te stemmen op de Europese ervaring. Het bezoek vond plaats in overleg met de organen van de CPSU (ID-CPSU en IID-CPSU) die ook de acties in West-Europa hadden begeleid en deels gefinancierd.

c. Recente ontwikkelingen

In januari 1982 gaf het Internationale Secretariaat van de Christelijke Vredesconferentie (CFK), bijeen in Moskou, een communiqué uit waarin stond dat „de belangrijkste taak van de vredesbeweging nu het ondersteunen van alle pogingen tot nucleaire bevrozing als eerste stap tot ontwapening” is.⁵⁵ Daaruit wordt duidelijk dat het Sovjetrussische mantelorganisatiewezen – de CFK valt immers onder het ID-CPSU – aan het steunen van de Freeze-beweging maximale prioriteit had gegeven. De CFK heeft contacten met de Nationale Raad van Kerken in Amerika en andere invloedrijke religieuze organisaties. Verder worden CFK en Russisch-Orthodoxe Kerk beide door de CPSU gebruikt om pro-Sovjetrussische standpunten in kerkelijke (oecumenische) kringen aanvaardbaar te maken. Contacten met westerse vredesbewegingen van religieuzen huize lopen daarom niet altijd rechtstreeks met functionarissen van de CPSU, maar indirect met vertegenwoordigers van de Russisch-Orthodoxe Kerk en de CFK. ▷

Via de Freeze-beweging hopen de leiders in het Kremlin het NAVO-dubbelbesluit alsnog te kunnen terugdraaien; een zaak die de Wereldvredeesraad tot eerste prioriteit heeft gemaakt.⁵⁶ Het jaar 1982 zou het jaar worden waarin het grote vredesoffensief zou moeten losbarsten. In dat jaar zou de „Bijzondere Zitting van de Algemene Vergadering der Verenigde Naties over Ontwapening” plaatsvinden. Het initiatief tot die Bijzondere Zitting was al in 1975 in kringen van de Wereldvredeesraad geboren (de Wereldvredeesraad heeft een NGO-status).

Medio november 1981 hield de *US Peace Council* zijn „Tweede Nationale Congres” in New York. Een groot aantal Congresleden, plaatselijke bestuurders, vakbonds- en kerkelijke leiders bezocht deze conferentie. Ook CALC was erbij betrokken. Aanwezig was opnieuw Romesj Chandra met een eigen Wereldvredeesraaddelagatie. Besloten werd de vredesacties in de Verenigde Staten op te voeren en „de mythe van de Sovjetrussische dreiging op actieve wijze te bestrijden”, en verder bij verkiezingen

... vredeskandidaten voor te stellen en te steunen, campagnes voor een referendum over economische uitbuiting en een nucleaire freeze op te zetten en op plaatselijk vlak het accent te leggen op pamfletten, diaries, films en sprekers over de bewapeningswedloop en de gevaren van een kernoorlog.

Dat waren althans de „instructies voor het komende jaar”.⁵⁷ Het Tweede Nationaal Congres speelde een belangrijke rol bij de voorbereidingen van het grote offensief dat in 1982 was gepland en dat een culminatie zou moeten vinden in een massale demonstratie op 12 juni in New York.⁵⁸

Belangrijk is dat de Wereldvredeesraad in 1981 en 1982 de beschikking kreeg over een landelijk netwerk van plaatselijke en landelijke overkoepelende organisaties. De aanpak op plaatselijk vlak, waartoe de Wereldvredeesraad al in september 1980 had besloten⁵⁹, had veel succes. De actie tot bijvoorbeeld het kernwapenvrij verkla-

ren van gemeenten en het aanvaarden van „nuclear freeze”-resoluties door Amerikaanse deelstaten, was door de Wereldvredeesraad en zijn filialen geïnitieerd en voorbereid. Het is dan ook niet toevallig dat het Oostduitse partijblad *Neues Deutschland* nauwkeurig registreert welke gemeente in ons land of daarbuiten „kernwapenvrij” is gemaakt.⁶⁰ De campagne om bijvoorbeeld de Amerikaanse staat Connecticut een resolutie voor bevrozing van kernwapens te laten aannemen, werd gecoördineerd door een zekere Irving Stolberg die in 1980 aanwezig was op het door de Wereldvredeesraad georganiseerde „Wereldparlement van de volkeren voor de Vrede” in Sofia.⁶¹

Het netwerk droeg belangrijk ertoe bij dat de Amerikaanse vredesbeweging in 1982 een serieuze factor in de Amerikaanse politiek begon te worden.

In april 1982 kwamen twee senatoren, Mark O. Hatfield en Edward M. Kennedy, met het boek *Freeze! How you can help prevent nuclear war*.⁶² Een maand tevoren hadden zij in de Senaat resoluties ingediend die beoogden een „wederzijdse en verifieerbare bevrozing op het testen, produceren en opstellen van kernkoppen” te bereiken.⁶³ Gelijktijdig met het uitkomen van dat boek bracht een delegatie van tien vredesactivisten een bezoek aan de Sovjet-Unie waarbij gesprekken werden gevoerd met functionarissen van de CPSU, onder andere Vadim Zagladin van het Internationaal Departement. Het bezoek was georganiseerd door het *Institute of Policy Studies*.

De Freeze-beweging, die nu belangrijke woordvoerders in de Senaat had, kreeg in de loop van 1982 een veel respectabeler aanzien. Hoogtepunt was de massale demonstratie die op 12 juni, tijdens de Bijzondere Zitting van de Verenigde Naties, in New York werd gehouden. Ook daarin had de Wereldvredeesraad de hand, zowel wat de plaatselijke planning als de coördinatie van internationale voorbereidingsbijeenkomsten kort voor de manifestatie betreft.

⁶⁰ Vgl. bv. *Neues Deutschland* (1982)(18 jun. 30 sep. 1, 18, 21 okt. 22 nov).

⁶¹ Zie⁵⁰, blz. 15.

⁶² E. M. Kennedy en M. O. Hatfield — *Freeze! How can you help prevent nuclear war*. Bantam Books, Toronto/New York/Londen (1982).

⁶³ *Congressional Record* (1982)(10 mrt) Resolution 163; (30 mrt) Resolution 177.

⁵⁶ *Programme of Action 1982*. World Peace Council, Helsinki (1981)6.

⁵⁷ *Peace and Solidarity* (1982)(1/2).

⁵⁸ Vgl. *Peace Courier* (WPC) (1981)(12)4.

⁵⁹ Zie⁴³, blz. 15.

Op 1 maart werd door de *US Peace Council* te kennen gegeven dat de demonstratie van de twaalfde juni „de grootste demonstratie voor ontwapening uit onze geschiedenis” moest worden.⁶⁴

De internationale coördinatie was in handen van het *International liaison office* (ILO) dat was opgezet in samenwerking met het *International peace bureau* (IPB) en de *International confederation for disarmament and peace* (ICDP). Leidinggevende personen uit het IPB onderhouden relaties met de Wereldvredeeraad. Het Hoofd van IPB is de Ier Sean MacBride, winnaar van de Leninprijs en tevens vice-president van het Voortzettingorgaan van het wereldcongres van vredeskrachten (voorzitter van dat orgaan is Romesj Chandra).⁶⁵ Van de religieus-kerkelijke organisaties is vooral de Nationale Raad van Kerken in Amerika, die nauwe relaties onderhoudt met de Russisch-Orthodoxe Kerk, betrokken bij het ILO.

Het Sovjetrussische mantelorganisatiewezen is al enkele jaren betrokken bij pogingen vooraanstaande religieuze leiders, waaronder de bekende evangelist Billy Graham, te bewegen tot een koers die meer in overeenstemming is met de buitenlandse politiek van de Sovjet-Unie. Dat Billy Graham in mei 1982 in Moskou een door de Russisch-Orthodoxe Kerk georganiseerd wereldcongres van religieuze leiders tegen de kernbepapening heeft toegesproken, was in belangrijke mate te danken aan contacten die in een eerder stadium via de CFK in Praag waren gelegd. Een van Grahams belangrijkste adviseurs in Oost-West-aangelegenheden, dr. Alexander Haraszi, is goed bevriend met de voorzitter van de CFK, bisschop Karoly Tóth, en met functionarissen van de Hongaarse ambassade in Washington.⁶⁶

Eind oktober 1982 vond in Essen overleg plaats tussen de USCP en de op Moskou georiënteerde Westduitse Deutsche Kommunistische Partei (DKP). Dat overleg resulteerde in een gemeen-

schappelijke oproep aan „de krachten van de democratische en vredesbewegingen” in de Verenigde Staten en in de Bondsrepubliek.⁶⁷ Hoofdpunt van het overleg was de bespreking van gezamenlijk te coördineren acties die tot doel hadden de uitvoering van het NAVO-dubbelbesluit, waarmee in 1983 een begin moest worden gemaakt, onmogelijk te maken. De DKP heeft bij dat overleg haar Amerikaanse zusterpartij opgeroepen via de Freeze-beweging de Amerikaanse regering te dwingen af te zien van de plaatsing van nieuwe kernwapens in Europa, zoals de Amerikaanse regering indertijd ook kon worden gedwongen haar troepen uit Vietnam terug te trekken.

Conclusie

Elders is door mij reeds gesteld dat de vredesbeweging in haar algemeenheid een zeer complex verschijnsel is, dat niet uitsluitend is terug te voeren op de activiteiten van het pro-Sovjetrussische mantelorganisatiewezen.⁶⁸ Dat wordt ook nu door mij staande gehouden. Er zijn in West-Europa ook vredesbewegingen die, in overeenstemming met de ontwikkelingen in diverse landelijke CP'en, een steeds kritischer houding tegenover het Oostblok innemen.

Anderzijds levert de vredesbeweging in de westerse landen Moskou toch meer voor- dan nadelen op. Het kan voor Moskou belangrijk zijn dat een aantal groepen en bewegingen niet zonder meer met communistische mantels in verband wordt gebracht. Bovendien komen vrijwel alle voorstellen van de vredesbeweging Moskou goed uit. De vredesbewegingen in West-Europa en de Verenigde Staten hebben veel meer invloed op het beleid van hun (democratisch gekozen) regeringen dan de kleine niet-officiële vredesbewegingen in het Oostblok. Ook de vredesbeweging in de DDR, die vooral in de protestantse kerken leeft, heeft op het beleid van de DDR-regering maar minimale invloed.⁶⁹ ▷

⁶⁴ M. Myerson (Exec. Director USPC) — *rondschrijfbrief* (1982)(1 mrt).

⁶⁵ *Inf. Digest* (Baltimore) 15(1982)(13)191.

⁶⁶ *Hungarian Reformed News* (New York) (1979)(8)5. Over Grahams contacten met de CFK in 1979 zie vooral: *CFK Information* (1979)(5 okt).

⁶⁷ *Neues Deutschland* (1982)(1 nov).

⁶⁸ J. A. E. Vermaat — Moskou und die Friedensbewegung;

in: K. Motschmann (ed) — *Flucht aus der Freiheit?* Pfaeler, Bad Neustadt/Saale (1982)105 ev.

⁶⁹ Recent verschenen over de Oostduitse vredesbeweging enkele belangwekkende boeken: K. Ehring en M. Dallwitz — *Schwerter zu Pflugscharen. Friedensbewegung in der DDR*. Rowohlt, Hamburg (1982), en: W. Büscher (ed) e.a. — *Friedensbewegung in der DDR. Texte 1978-1982*. Scantica, Hattingen (1982).

Meer zorgen baart Moskou mogelijk de koers van de Nederlandse CPN die in de loop van 1981 en vooral 1982 een steeds vijandiger koers tegenover Moskou is gaan varen. Niettemin werd het omstreden „Ontwerpprogram” van de CPN in het Oostduitse partijorgaan „Neues Deutschland” nog in juni 1982 geprezen vanwege zijn betrokkenheid bij de campagne tegen de NAVO-kernwapens.⁷⁰

Zolang de vredesbewegingen in het Westen de grote hoofdlijn blijven volgen, kan voor Moskou veel ermee door.

Vaak wordt in de discussie over het hoofd gezien dat pressiegroepen en vredesdemonstraties in een democratisch geregeerde samenleving veel effectiever en invloedrijker zijn dan in totalitair bestuurde landen waar de overheid beschikt over alle middelen om elk protest de kop in te drukken. De gebeurtenissen in Polen hebben dat overduidelijk aangetoond. De vredesbeweging in het Westen moet dan ook wel leiden tot een verhoging van de kans op een conflict tussen

⁷⁰ *Neues Deutschland* (1982)(29 juni).

Oost en West: die kans wordt immers groter als het Oosten zijn voorsprong behoudt en het Westen steeds verder erop achteruit gaat.

Het is nog maar de vraag of de vredesbewegingen hun protest zullen blijven beperken tot de kernwapens en of straks niet veel verder gaande eisen aan westelijke leiders zullen worden gesteld, zoals bv. opheffing van de NAVO, of terugtrekking van de Amerikaanse troepen uit West-Europa.

De Sovjet-Unie zal daardoor steeds meer greep krijgen op de westerse besluitvorming op het gebied van vredes- en veiligheidsvraagstukken. Natuurlijk hebben de communisten daarbij hun eigen programma dat elke vorm van pacifisme afwijst, maar zij achten het toch hun plicht als koopluide pacifisten in het *andere* kamp te ondersteunen. Dat zal immers van pas komen bij het demoraliseren van de vijand.⁷¹

⁷¹ Vgl. W. I. Lenin — *Collected works*, dl 44, blz. 507, en W. I. Lenin — *Polnoie, sobranie sotsjinenii* (verzamelde werken), dl 45, blz. 34. — Het blijkt dat niet alle vertaalde uitgaven van Lenins werken met elkaar overeenstemmen. De tekst van deze brief vindt men wel in de Russische en Engelse uitgaven, maar niet in de Duitse.

Studieprijsvraag MRV

Het bestuur van de Militair Rechtelijke Vereniging heeft besloten tot het uitschrijven van een studieprijsvraag over het onderwerp

Militaire bijstand ter handhaving van de openbare orde in de Nederlandse binnenlandse situatie.

In de beschouwing dient aandacht te worden geschonken aan de wettelijke mogelijkheden, wenselijkheden, noodzakelijkheden — dan wel

de keerzijden daarvan — alsmede aan de toepassing.

De deelneming aan de prijsvraag staat voor een ieder open. De studie, die de omvang van 6000 woorden niet mag overschrijden, dient vóór 1 mei a.s. te worden gezonden aan het Secretariaat van de MRV, p/a Paleis van Justitie, kamer 243, Juliana van Stolberglaan 2, 2595 CL Den Haag.

Aan de bekroonde studies kunnen de volgende prijzen worden toegekend: f 1000 (1e pr.), f 750 (2e pr.), f 500 (3e pr.), eervolle vermelding.

De commissie ter beoordeling van de inzendingen bestaat uit: prof. mr. C. A. J. M. Kortmann (Nijmegen), voorzitter; mr. J. Demmink, directeur van politie ministerie van justitie; kolonel H. H. Dijcks, C-42 painbrig; J. Valken, hoofdcommissaris gemeentepolitie Amsterdam. Belangstellenden kunnen het reglement, met o.m. nadere gegevens omtrent de wijze van inzending, alsmede de eisen waaraan een studie moet voldoen, schriftelijk aanvragen bij bovenvermeld secretariaat van de MRV.

De erfgenamen van een dichter: Batista en Castro

H. Toorenvliet

publicist

De dichter José Martí (1853-1895) werd, en wordt nog steeds, beschouwd als de feitelijke stichter van een onafhankelijk Cuba. In de Verenigde Staten kwam al in 1892 onder zijn leiding een voorlopige Cubaanse regering tot stand, een gebeurtenis die het uitbreken op 24 februari 1895 van de grote opstand tegen het Spaanse gezag geducht in de hand werkte. Het was evenwel voor Martí niet weggelegd zelf de kroon op zijn werk te mogen zetten. Reeds op 19 mei – de strijd was nog geen drie maanden oud – werd hij door een Spaanse kogel gevelde. De grote verering die Martí tijdens zijn leven ten deel viel, heeft zelfs heden ten dage nog niets aan kracht ingeboet. Hij werd opgevolgd door zijn medestrijder en rechterhand Tomás Estrada Palma.

De Vrede van Parijs, die op 10 december 1898 door Amerika en Spanje werd gesloten, betekende voor Cuba het einde van de Spaanse overheersing. Officieel droegen de Spanjaarden op 1 januari 1899 hun gezag over aan de Amerikaanse generaal Brooke, die in december door generaal Wood werd afgelost.

Aanvankelijk waren de Cubanen de Amerikanen uiterst dankbaar voor de grote rol, die zij tijdens hun bevrijdingsoorlog hadden gespeeld. Ook het Amerikaanse streven ter bevordering van de gezondheidszorg en het onderwijs wist spoedig de algemene waardering te verwerven.

Onder Woods bewind vonden op Cuba de eerste vrije verkiezingen plaats. Het waren de gemeenteraadsverkiezingen van 16 juni 1900, die vrijwel zonder noemenswaardige incidenten verliepen. Derhalve durfde de Amerikaanse regering met een gerust hart generaal Wood opdracht te geven tot het doen voorbereiden van verkiezingen voor een volksvertegenwoordiging en het doen opstellen van de eerste Cubaanse grondwet. Onder meer diende in die grondwet te worden opgenomen dat de Verenigde Staten zich het recht

voorbehielden militair in te grijpen indien Washington de Cubaanse onafhankelijkheid door derden bedreigd achtte. Vele Cubanen gingen deze formulering te ver, terwijl de leden van een andere groep – zij het dan meestal stilzwijgend – hoopten op een Amerikaanse annexatie, die hoogstwaarschijnlijk op lange termijn Cuba grote economische voordelen zou hebben opgeleverd. De voor de Amerikanen zo gunstige clausules werden echter inderdaad in de grondwet vastgelegd. De eerste Cubaanse volksvertegenwoordiging kwam op 5 mei 1902 bijeen, en geheel overeenkomstig de verwachtingen werd Tomás Estrada Palma tot president gekozen. Zijn ambtstermijn voor de periode van vier jaren (VS) ging in op 20 mei 1902. Op die dag werd in Havana voor de eerste maal de Cubaanse vlag officieel gehesen. Vrijwel onmiddellijk daarna scheepte generaal Wood zich in voor zijn terugreis naar Amerika. Cuba had nu inderdaad de status van „nominale onafhankelijkheid” verworven, maar de Amerikanen hadden bedongen dat zij, tegen betaling van \$ 2000 per jaar, over de strategisch zo voortreffelijk gelegen Baai van Guantánamo zouden mogen blijven beschikken. In 1934 werd deze overeenkomst nog eens bevestigd; van Cubaanse zijde zou in 1960 het oude akkoord worden aangevochten, maar Washington gaf geen krimp. Ook nu is deze marinebasis nog steeds in Amerikaanse handen.

Onder Amerikaanse voogdij

Hoewel de Amerikaanse investeringen en het aantal adviseurs sterk toenamen, verliep de eerste ambtstermijn van president Palma vrijwel vlekkeloos. Ongetwijfeld was die periode een van de rustigste uit de Cubaanse historie. Kort na de herverkiezing van deze president op 20

mei 1906 manifesteerden zich echter de eerste wrijvingen. Dat escaleerde snel, waardoor Washington zich gerechtigd achtte — zij het onder verwijzing naar de bekende voorwaarden in de Cubaanse grondwet — de noodrem te gebruiken. Tot in 1907 stond Cuba weer onder het Amerikaanse militaire gezag, een situatie die zich in 1912 en in 1917 opnieuw zou voordoen.

Bovendien kwam alras een tweede onaangename facet aan het licht: de eigen regenten bleken weinig gevoel te kunnen opbrengen voor de vereiste onkreukbaarheid. De corruptie greep snel om zich heen; de Spaanse school had jammer genoeg te veel leerlingen achtergelaten. Verder waren de Amerikaanse investeringen voornamelijk op winstbejag ingesteld, waardoor de Cubaanse economie een broos geheel bleef. Als een duidelijk voorbeeld dient de suikerproductie te worden genoemd. Deze voor Cuba zo belangrijke bron van inkomsten vertoonde bovendien een onaangenaam bijverschijnsel: de bij de suikerroogst betrokken werknemers vonden in deze sector slechts voor het kleinste gedeelte van het jaar emplot, in de overblijvende maanden kwamen zij slechts sporadisch aan het werk en moesten maar afwachten hoe het hoofd boven water kon worden gehouden.

De suikercrisis in het begin van de jaren '20 was nog overzichtelijk, en derhalve overkomelijk. Maar de in oktober 1929 begonnen economische wereldcrisis, die de suikerprijs op de internationale markt kolossaal deed dalen, bracht voor de Cubaanse machthebbers schier onoplosbare problemen mee. Bovendien kon het presidentschap van generaal Gerardo Machado — sinds 1925 — voor Cuba als een extra handicap worden beschouwd. Aangezien Machado's hebbzucht op Cuba spreekwoordelijk was geworden, werd de president door vele vijanden belaagd. Dat noopte ook de Amerikanen hem als een baksteen te laten vallen. Toch zou hij tot zijn smadelijke vlucht in mei 1933 staatshoofd blijven.

Een wervelend, politiek carnaval

De val van deze president werd bewerkstelligd door verschillende belangengroepen met sterk afwijkende doelstellingen. Zo hadden in Havana de studenten een belangrijke rol gespeeld

Franklin Delano Roosevelt
(1882-1945)

door openlijk hun opstandigheid te tonen; zelfs richtten zij een Junta Estudiantil op. Zij werden in de kaart gespeeld door een aanzienlijke groep van militante onderofficieren, aangevoerd door sergeant Fulgencio Batista y Zalvidar die zich spoedig zou ontwikkelen als een van de kleurrijkste figuren uit de Cubaanse geschiedenis.

Vanzelfsprekend lieten de Amerikanen zich evenmin onbetuigd. Franklin Delano Roosevelt — hij was in maart 1933 president van de Verenigde Staten geworden en zou dat tot zijn dood in april 1945 blijven — stuurde de bekwame diplomaat Sumner Welles met blanco volmachten naar Havana. Een eerste poging, in augustus 1933, de algemene onrust te kalmeren mislukte geheel. De voor het voetlicht geplaatste nieuwe president was Carlos Manuel de Céspedes, een vrij kleurloze figuur; zijn bewind duurde slechts vier weken. Daarna werd de liberale professor Ramón Grau San Martín, rector magnificus van de universiteit van Havana, tot president aangesteld. Deze benoeming was bedoeld om de opstandige studenten tot rede te brengen. Verder maakte Batista bekend, dat hij en de zijnen — althans voorlopig — tegen Grau San Martín geen actie zouden ondernemen, maar de energieke Batista (1901-1973) was inmiddels goed ervan doordrongen dat hij in brede kringen van de maatschappij op veel bijval kon rekenen.

Alleenheerser

Op 15 januari 1934 achtte Batista het, dus zijn,

grote ogenblik gekomen. Hij zette de president af en verschaftte hem de mogelijkheid het land te verlaten. Na de studenten te hebben verplicht hun fantasie-uniformen en hun wapens in te leveren, verwees hij ze met straffe hand naar de universiteitsbanken terug. Hij bevorderde zichzelf tot kolonel (en later tot generaal) en verzekerde zich van de functie van chef-staf van het leger. Voordat iedereen beseftte wat er nu werkelijk was gebeurd, deelde Batista, geheel overeenkomstig zijn eigen inzichten, op Cuba de lakens uit als dictator.

In het algemeen werd zijn signatuur als een van uiterst rechts beschouwd. Dat was een nieuwe situatie, maar wel een die Washington verre van onwelgevallig was. Spoedig daarna maakte de Amerikaanse regering bekend dat zij definitief afzag van haar recht tot interventie in Cubaanse aangelegenheden.

Hoewel Batista zich vast in het zadel had genesteld, liet hij zich in 1940 ook nog tot president verkiezen. Prompt daarop maakte hij een politieke draai naar links: hij beloofde de vakbonden meer inspraak en stelde de communistische partij legalisering in het vooruitzicht. Bovendien kondigde hij aan, via sociale hervormingen het lot van de minder bedeelden aanzienlijk te zullen verbeteren.

Slechts luttele dagen na de Japanse overval op Pearl Harbor, namelijk op 11 december 1941, verklaarden Duitsland en Italië de Verenigde Staten de oorlog. Daardoor waren Moskou en Washington automatisch bondgenoten geworden. Batista nam nu een communist als minister in zijn kabinet op en zorgde als goede bondgenoot van Amerika ervoor dat een Cubaanse oorlogsverklaring aan het Derde Rijk niet lang uitbleef. Tegen de verwachtingen in leed Batista echter in 1944 een gevoelige verkiezingsnederlaag, waarvan hij tot verbazing van vriend en vijand de consequenties aanvaardde: de dictator trok zich terug, waarna hij zich in Amerika vestigde. De, in 1934 verjaagde, ex-president Grau San Martin werd nu in Havana opnieuw met het presidentschap belast. Deze keer maakte hij als president zijn ambtstermijn vol. In 1948 werd hij door zijn geestverwant Carlos Prio Socárras opgevolgd.

Toch was Batista bepaald niet de figuur om erin

te berusten dat men hem buitenspel had gezet. Nog voor de jaarwisseling van 1951/'52 was hij ervan overtuigd, dat op Cuba de oppositie tegen het bewind van Socárras met de dag toenam; inderdaad werd geen enkel probleem tot tevredenheid van de bevolking aangepakt.

Batista wist zijn kansen goed te schatten. Als resultaat van een goed voorbereide militaire staatsgreep kon hij naar Havana terugkeren. Op 10 maart 1952 werd hij voor de tweede keer in zijn loopbaan dictator van Cuba.

Evenals in 1940 deed hij vele toezeggingen. Onder meer verklaarde hij dat de sociale hervormingen prioriteit zouden verkrijgen, maar ondanks die goede bedoelingen bleef het land gebukt gaan onder de corruptie, de klassejustitie en de door het ambtenarenkorps uitgeoefende willekeur. En ook nu weer kreeg de oppositie de wind in de zeilen. Het waren vooral de intellectuelen en de landbouwers, die deze tegenstand gestalte gaven. Toch werd Batista — zij het dan met steun van het leger en van Washington — opnieuw tot president gekozen, maar inmiddels had zijn grootste opponent zich al aangemeld. Deze, voor het politieke overleven van de dictator zo gevaarlijke man was Fidel Castro Ruz, die als zoon van de eigenaar van een suikerplantage op 13 augustus 1926 was geboren. Hij had rechten gestudeerd aan de universiteit van Havana en zich, na zijn studie met goed gevolg te hebben afgesloten, in 1950 als advocaat in de hoofdstad gevestigd.

Vallen en opstaan

Castro's politieke ambities waren veelomvattend. Vele tegenstanders van het bewind van Batista bewonderden de activiteiten van Castro en zijn aanhangers, en alras werd hij als *de* oppositieleider gedoodverfd. Maar wél maakte hij in juli 1953 een grote fout: met een aantal medestanders ondernam hij een gewapende overval op de Moncado-kazerne in Santiago de Cuba. Die actie liep voor de rebellen slecht af. Castro en de andere overlevenden werden gearresteerd en daarna voor het gerecht gedaagd. Tijdens een zitting van het tribunaal gebruikte Castro in zijn slotwoord de zin, die later door velen zou worden geciteerd: „La historia me absolverá”.

De overval benevens het proces leverden voor

de rebellen niettemin toch nog een positief resultaat op: voortaan beschikte Castro's groepering over een naam, en wel „De beweging van 26 juli”.

Het gebeuren was echter niet ontsnapt aan de aandacht van de internationale pers. Waarschijnlijk was dat van enige invloed geweest bij het vaststellen van de vonnissen. Hoewel Castro tot meer dan tien jaar gevangenisstraf was veroordeeld, her kreeg hij al op 15 mei 1955 zijn vrijheid, waarna hij zich als balling in Mexico vestigde. In oktober 1955 reisde hij naar de Verenigde Staten. Het voornaamste doel van zijn bezoek was het inzamelen van gelden bij de aldaar vertoevende Cubaanse uitgewekenen ten behoeve van zijn strijd tegen Batista's bewind. Bij deze bezigheden werd Castro zowel in New York en Miami als elders geen enkele moeilijkheid in de weg gelegd.

Hoewel hij in 1956 wel over geld beschikte maar verder nog niet over voldoende mensen, besloot hij toch al tot het doen ondernemen van een invasie, waarvoor de tijd eigenlijk nog niet rijp was. Tijdens de landing, die op 12 december plaatsvond, stond Castro aan het hoofd van slechts 81 man, terwijl hij in juli 1953 tijdens de mislukte overval op de kazerne het bevel had gevoerd over 170 man en 2 vrouwen. De nu begonnen kleine invasie mislukte, maar toch kon hij met een handvol getrouwen het voor hen betrekkelijk veilige binnenland bereiken. In het bergterrein van de Sierra Maestra richtten zij hun schuilplaats in. Al in het begin van 1957 wisten de eerste vrijwilligers de weg naar Castro's mini-uitvalsbasis te vinden. De daarna plaatsvindende guerrilla-activiteiten werden door de oppositie met sympathie begroet. Het was echter opvallend, dat Castro en de zijnen in deze periode nauwelijks bijval kregen van communistische zijde.

Langzamerhand groeide de strijdmacht van de rebellen uit tot een tegenstander van formaat. Zelfs de door Batista ingezette troepen, ter sterkte van meer dan 10.000 man in totaal, bleken bij Santa Clara niet meer in staat de overwinning te behalen. Wel was in 1958 een, door Castro geïnspireerde, algemene staking nog tot mislukken gedoemd. Spoedig daarna kwam echter aan het licht dat Batista zijn troepen niet meer afdoende in de hand kon houden; zelfs complete

eenheden liepen naar de rebellen over. Tegen het einde van het jaar besefte Batista dat zijn lot was bezegeld: op 31 december 1958 ontvluchtte de dictator zijn land; in 1973 overleed hij als een vergeten man in het Spaanse Marbella.

De machtsovername

Onmiddellijk na de jaarwisseling van 1958/'59 bezorgden de inwoners van Havana de overwinrende troepen van „De beweging van 26 juli” een triomfantelijke intocht. Op 5 januari aanvaardde dr. Manuel Urrutia y Lleó, een integer jurist en bovendien een aanhanger van Castro, het voorlopige presidentschap.

Op 15 februari was Castro gereed met het samenstellen van zijn eerste regering, een equipe die als gematigd links werd beschouwd. De nieuwe hervormingen, die werden aangekondigd, vielen echter vooral in Washington niet in goede aarde. In juni 1959 werden ingrijpende landbouwhervormingen ingevoerd, die niet alleen de machtspositie van het grootgrondbezit aantastten doch bovendien de posities van de Amerikaanse plantagebezitters geheel aan banden legden. De eerste fundamenten van de Cubaanse socialistische republiek waren gelegd, terwijl de betrekkingen met de Verenigde Staten zienderogen verslechterden.

Ook in Cuba zelf bleef echter niet alles koek en ei. Op 17 juli legde Urrutia zijn functie neer, waarna hij zijn land verliet. Ook het nieuwe regime zou, evenals alle vorige Cubaanse regeringen, voor een stroom van uitgewekenen zorgen. De nieuwe machthebbers bleven streven naar algemene nationalisatie, en de staatscontrole op de Amerikaanse investeringen dwong Washington tot het overwegen van doelmatige tegengaatregelen. Die zouden uiteindelijk leiden tot stopzetting van de Amerikaanse geldelijke ondersteuning en tot een verbod op de import van Cubaanse suiker.

Reeds in 1960 kwam het tegen Cuba gerichte Amerikaanse handelsembargo tot stand. Vanzelfsprekend kwam daardoor de Cubaanse economie in ernstige moeilijkheden. Havana zag zich nu genoopt elders steun te gaan zoeken, en de blik richtte zich op Moskou; in het begin nog enigszins gezien door een donkere zonnebril, maar daarna geheel openlijk. De militantste re-

Nikita Chroesjtjov
(1894-1971)

John Fitzgerald Kennedy
(1917-1963)

geringsleden, zoals de minister van industrie dr. Ernesto (Che) Guevara, kregen nu de wind in de zeilen. Tijdens de Cubaans-Russische onderhandelingen van medio december 1960 in Moskou trad dr. Guevara – deze was Argentijn van geboorte, fungeerde al sinds juni 1955 als een der voornaamste adviseurs van Castro en zou op 8 oktober 1967 in Bolivia op bloedige wijze aan zijn einde komen – als de belangrijkste Cubaanse woordvoerder op.

De Amerikaanse vergissing

Op 3 januari 1961 verbrak Washington de diplomatieke betrekkingen met Havana. Een voorbeeld dat door vele lidstaten van de, op 30 april 1948 opgerichte, Organisatie van Amerikaanse Staten prompt werd gevolgd; in 1962 zou de OAS nog verder gaan, want toen werd Cuba als lid uitgestoten.

John F. Kennedy, de Amerikaanse president van 8 november 1960 tot 22 november 1963, gaf op 16 april 1961 zijn toestemming voor een invasie van Cuba, die zou worden uitgevoerd door in de Verenigde Staten militair geschoolde Cubaanse bannelingen. Deze invasie van de, aan de zuidelijke kust gelegen, Varkensbaai mislukte totaal; van de ongeveer 1350 deelnemers werden er meer dan 1150 gevangengenomen.

De CIA had de president verkeerd ingelicht over de eventuele mogelijkheden; met de in zijn land wel degelijk aanwezige populariteit van Castro was nauwelijks rekening gehouden.

Na dat Amerikaanse echec ging Cuba geheel zijn eigen weg. De regering in Havana verklaarde, dat de door „De beweging van 26 juli” op gang gebrachte revolutie op marxistisch-leninistische

beginnselen berustte. Tevens werden in 1961 alle aanhangers van het bewind – van welke schakering dan ook – samengebracht in één enkele organisatie: de Partij van de Socialistische Revolutie.

De Russische vergissing

Reeds lang had Moskou het belang onderkend van de strategische ligging van Cuba. Nu zagen de Russen hun kans schoon het eiland in de reeks van hun eventuele militaire mogelijkheden op te nemen. Havana ging akkoord met de bouw van een Russische raketbasis op Cubaans grondgebied. In oktober 1962 bracht het voltooiën van deze basis de wereld op de rand van een oorlog.

Op 23 oktober eiste president Kennedy het ontwapenen en ontmantelen van de raketbasis, en kondigde het economische en diplomatieke isolement van Cuba aan. De Amerikaanse marine stelde de blokkade van de Cubaanse wateren in en kreeg op 24 oktober zelfs opdracht, te vuren op de Russische vaartuigen die alsnog wapens voor Cuba zouden aanvoeren. De desbetreffende Russische schepen wendden de steven en op 28 oktober haalde Moskou bakzeil: de Russische regeringsleider Chroesjtsjov gaf opdracht tot het verwijderen van de lanceerinrichtingen voor raketten op Cuba, waarna de Verenigde Staten hun marineblokkade van het eiland beëindigden.

Na deze episode bleek overduidelijk dat Havana vooral diplomatiek vrijwel geïsoleerd was; Fidel Castro bezocht in april 1963 Moskou niet voor niets. Op economisch gebied ondervond Cuba echter aanzienlijk minder moeilijkheden. Voor de Cubaanse exportartikelen bij uitstek als suiker, tabak, koffie en nikkel, zijn immers altijd gegadigden te vinden, en die goederen kunnen eveneens uitstekend dienen als ruilmiddelen voor de import die voornamelijk bestaat uit levensmiddelen, aardolie, steenkolen en machines. In 1965 ging de Cubaanse export voor 47% naar de Sovjet-Unie, terwijl de import voor 40% uit dat land afkomstig was. Het was daarnaast voornamelijk de Franse industrie, die de landbouw van moderne apparatuur voorzag.

De reeds genoemde, in 1961 tot stand gekomen, Partido Unido de la Revolución Socialista was

Fidel Castro tijdens een bezoek aan een suikerplantage

inmiddels uitgegroeid tot een socialistische eenheidspartij volgens Russisch model. De partij werd in oktober 1965 opnieuw georganiseerd, een gebeurtenis die echter ook weer een — zij het beperkte — emigratiegolf teweegbracht.

Daarna ging Havana ertoe over experimenten op velerlei gebied te wagen, zoals onder meer in de economische en politieke sectoren. Deze periode strekte zich uit tot en met de eerste helft van de jaren '70. Vanzelfsprekend verliep niet alles naar wens, maar in de ogen van de Cubaanse machthebbers wierpen sommige experimenten uiterst positieve resultaten af.

Nadat in 1969 eerst de handelsakkoorden met Moskou waren vernieuwd, deed Havana ernstige pogingen het politieke isolement te doorbreken. In dat verband ondernam Fidel Castro talrijke buitenlandse reizen. Zo bezocht hij in 1971 enkele Latijns-Amerikaanse landen en deed hij in 1972 de hoofdsteden van sommige Afrikaanse en Oosteuropese staten aan. In hetzelfde jaar werd Cuba lid van de COMECON (een organisatie, die streeft naar het stroomlijnen van de economische betrekkingen van de verschillende volksrepublieken met die van de Sovjet-Unie), een stap die geheel in de lijn van de verwachtingen lag. Maar het Amerikaans-Cubaanse Akkoord inzake vliegtuigkapingen van 1973 was voor Cuba van uitzonderlijk belang. Hoewel de diplomatieke betrekkingen met de Verenigde Staten niet werden hersteld, hield deze overeenkomst ontegenzeggelijk tevens in dat het politieke isolement definitief was doorbroken. Dat werd in 1975 nog eens extra geaccentueerd, toen de

Organisatie van Amerikaanse Staten een einde maakte aan haar tegen Cuba gerichte economische boycot.

Inmiddels had men in Havana uit de vele experimenten de nodige lering getrokken en nu durfde men het aan tot consolidatie over te gaan. Eindelijk kon worden verwezenlijkt, dat de grondwet van 1940 door een nieuwe zou worden vervangen.

De „volksmacht”

Op 24 februari 1976 trad die nieuwe grondwet in werking. Het geheel vertoonde een uitgesproken socialistisch karakter; voor de „poder populo” — de volksmacht, een uitdrukking waarvan men zich op Cuba gaarne bedient — was een aanzienlijke plaats ingeruimd. De verkiezingen voor de provinciale en de nationale volksmachtsassembles zouden voortaan op getrapte wijze plaatsvinden. De Nationale Volksmachtsassemblee omvat 481 leden. Om van stemrecht verzekerd te zijn en om te kunnen worden verkozen zijn de Cubanen niet gebonden aan het lidmaatschap van de communistische staatspartij.

Heel duidelijk geeft de grondwet te kennen, dat de uitvoerende macht berust in handen van de leden van de Staatsraad. Het premierschap is afgeschafte en in de functie van voorzitter van de Staatsraad (uiteraard is Fidel Castro de huidige) zijn de functies van staatshoofd, regeringsleider en opperbevelhebber van de strijdkrachten verenigd. De voorzitter van de Staatsraad heeft de verplichting over het regeringsbeleid verant-

woording af te leggen aan de leden van de Nationale Volksmachtassemblee, die daarvoor tweemaal per jaar verplicht bijeenkomen.

De strijdkrachten

Voor een land met 9,9 miljoen inwoners bezit Cuba aanzienlijke strijdkrachten. Havana hanteert het dienstplichtinstituut; voor de drie krijgsmachtdelen is de duur van de dienstplicht op drie jaar vastgesteld. Het materieel is vrijwel geheel van Russische makelij.

Het staande leger omvat 127.500 man; het is onder meer uitgerust met 700 zware, middelbare en lichte tanks en voldoende pantserwagens en artillerie. Verder omvatten de paramilitaire eenheden 168.500 man in totaal, met inbegrip van de 15.000 man staatsveiligheidstroepen en de 50.000 man van de sinds kort gereorganiseerde territoriale verdediging.

De marine, die een personeelsterkte heeft van 11.500 man, bestaat uit een fregat en vier onderzeeboten, benevens een aantal kleine vaartuigen; voor de kustverdediging staat bovendien een beperkt aantal geleide wapens ter beschikking.

De 16.000 man sterke luchtmacht kan ongeveer 190 gevechtstoestellen benevens een dozijn bewapende helikopters in het luchtruim brengen.

In de tweede helft van de jaren '70 werd een begin gemaakt met de Cubaanse militaire hulpverlening aan talrijke Afrikaanse landen en aan de Volksrepubliek van Zuid-Yemen.

Volgens de jongste gegevens laat de overzeese Cubaanse militaire aanwezigheid zich als volgt specificeren: 18.000 man in Angola, 750 in Congo (voormalig Frans Congo), 13.000 in Ethiopië, 750 in Mozambique, 500 in het overige Afrika, 800 in Zuid-Yemen, 2000 in Nicaragua en 300 op het eiland Grenada in de Caraïbische Zee. In totaal derhalve 36.100 man, waarvan 33.000 in Afrika.

Frankrijk, welks enorme belangen op velerlei gebied in Afrika overbekend zijn, onderhoudt in dat werelddeel — en dan bovendien nog verdeeld over zes verschillende landen — slechts een bescheiden troepenmacht van in totaal 6950 man. Het aantal Oostduitse militaire adviseurs in Afrika wordt begroot op 1575 man, eveneens

verspreid over zes verschillende landen. In Afrika heeft Cuba dus bijna viermaal zoveel militairen als Frankrijk en de DDR samen.

In de oorlog tussen Ethiopië en Somalia, die zich — ondanks enkele onderbrekingen — sinds 1978 nog steeds voortsleept, staan de Cubanen Addis-Abeba met raad en daad terzijde, hoewel zij daarvoor de strijdkrachten van Somalia hadden geadviseerd.

In Angola is echter de Cubaanse militaire aanwezigheid tot een internationaal probleem uitgegroeid. De regering van Zuid-Afrika, die zich gesteund weet door de Verenigde Staten, staat op het standpunt dat er van een onafhankelijk Namibië geen sprake kan zijn zolang er nog Cubaanse militairen op Angolese bodem staan. Deze politieke koppeling wordt geheel afgewezen door de regeringen van de „Frontlijnstaten” (Angola, Botswana, Mozambique, Tanzania, Zambia en Zimbabwe). Het ziet echter ook in deze aangelegenheid ernaar uit dat zich voorlopig geen voor alle partijen aanvaardbare oplossing zal voordoen. Wetenswaard is bovendien, dat de op Cuba aanwezige 2800 Russische militaire adviseurs op hun beurt weer de Cubaanse militairen instrueren, hoe die aan anderen hun militaire kennis en adviezen dienen over te dragen.

Ten slotte

In 1978 vertoonde Havana — na grote aandrang van Amnesty International — niet alleen de bereidheid meer dan 3600 politieke gevangenen in vrijheid te stellen, maar ging bovendien ermee akkoord de in het buitenland vertoevende Cubaanse uitgewekenen een reële mogelijkheid tot repatriëring te verschaffen.

Tijdens het presidentschap van Carter (1976-1980) werden de Amerikaans-Cubaanse betrekkingen enigszins van de scherpste kantjes ontdaan. Het idee van president Reagan de vroegere etheroorlog tegen Cuba nieuw leven in te blazen, ontmoet ook in eigen land duidelijk weerstand. Van politieke zijde werd de president verweten, dat de nodige nieuwe en slagvaardige slogans schitteren door afwezigheid. Het belangrijkste verzet komt van de zijde van de Amerikaanse Nationale Vereniging van Omroepen, die namelijk bevreesd is voor eventuele Cu-

baanse tegenmaatregelen die in de zuidelijke staten de eigen commerciële uitzendingen ernstig zouden kunnen benadelen.

Vanzelfsprekend gingen en gaan ook aan Cuba de gevolgen van de economische wereldcrisis niet ongemerkt voorbij. Bovendien zorgde in 1982 de zoveelste daling van de suikerprijs op de wereldmarkt ervoor, dat Havana met extra economische problemen werd opgezadeld. Derhalve verzocht de Cubaanse regering in september jl. de Westeuropese en Japanse banken om een fors uitstel van de aflossing van de lopende

lijking treft met, bijvoorbeeld, de \$80 miljard schuld van Mexico dat bovendien nog over na-

tuurlijke olierijkdommen beschikt, lijkt de Cubaanse schuld nog mee te vallen.

Nog twee facetten, die als absolute pluspunten voor het Cubaanse bewind kunnen worden geboekt, zijn stellig vermeldenswaard. In de eerste plaats de uitstekende algemene gezondheidszorg; sinds het eerste begin werd daaraan serieuze en meer dan gewone aandacht besteed, en in de tweede plaats het feit, dat aan de georganiseerde misdaad een duidelijk halt werd toegevoerd: onderwereldfiguren als bijvoorbeeld de beruchte gangster Meyer Lansky — die zich sinds 1937 met grote voortvarendheid had toegelegd op de exploitatie van het Cubaanse gokwezen — verlieten tijdens de machtsovername met stille trom het land.

Literatuur

- C. Chapman — *A history of the Cuban Republic*. Mac-Millan, New York (1927).
J. Dubois — *Rebel, liberator or dictator?* Howard W. Sams, Indianapolis/New York (1959).
C. Wright Mills — *Castro's Cuba*. Secker & Warburg, Londen (1960).
Cuba. Dept of State, Washington DC (1961).
H. Mulisch — *Het woord bij de daad. Getuigenis van de revolutie op Cuba*. De Bezige Bij, Amsterdam (1968).
D. Cauter — *Cuba, yes?* Secker & Warburg, Londen (1974).

Maandelijks wordt de Militaire Spectator toegezonden aan alle leden van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap.

Teneinde de toezending aan thans nog actief dienende officieren van Land- en Luchtmacht, tevens lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap, ook na hun dienstverlating zeker te stellen, wordt belanghebbenden verzocht de ledenadministratie van de Koninklijke Vereniging (Karel Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk) in voorkomend geval ter zake in te lichten.

Lenin en John Reed, Ho en de Amerikaanse media

Een rood sprookje en het Witte Huis

J. R. Evenhuis

journalist

Een paar maanden voordat de Oktoberrevolutie begon, vertrokken twee figuren naar St. Petersburg die niet méér van elkaar hadden kunnen verschillen maar althans één ding gemeen hadden: zij voelden zich beiden mislukt maar hadden alle twee een vaag gevoel dat de Februarirevolutie, eerder gebeurd, een wenk aan hun persoonlijke adres was geweest. Misschien viel alles tóch nog goed te maken.

De ene figuur was natuurlijk Lenin. Het is bekend dat de Februarirevolutie hem volkomen verraste, maar vervolgens nam hij zijn maatregelen, erg krom naar de omstandigheden maar althans dienstig om hem bijna linea recta van Zürich naar het Finlandstation van St. Petersburg te brengen.

De andere figuur was John Reed (1887-1920), een Amerikaanse journalist die om diverse professionele en persoonlijke redenen opgetogen was toen het bericht van de Februarirevolutie hem bereikte. Hij was toen omstreeks 30 jaar oud, had in Harvard gestudeerd, daar met zijn vriend Walter Lippmann de politiek ontdekt, was voor Amerikaanse verhoudingen zeer links geworden en had na zijn studie de journalistiek gekozen om de wereld te gaan verbeteren, die zich toen zèlf net in de Eerste Wereldoorlog ging storten om het hem met zulke ideeën extra moeilijk te maken. Die journalistiek had hem ook al spoedig, als oorlogscorrespondent, naar allerlei interessante plaatsen gebracht, maar in 1917 was John Reed werkeloos. Hij had zijn rechten als oorlogscorrespondent verbeurd omdat hij er geen twijfel over had laten bestaan dat hij op een Duitse overwinning hoopte daar volgens hem Duitsland veel minder kapitalistisch was dan de geallieerden en dus eerder die overwinning verdiende. Dat kon ermee door zolang Amerika neutraal was gebleven. Maar toen het aan de kant van de geallieerden meedeed, kon Reed

zijn pro-Duitse oorlogsverslaggeverij uiteraard niet meer kwijt.

Daarenboven had hij zich, zuiver professioneel gezien, ook nog lelijk vergaloppeerd. Geheel afgezien van wat zij in hun bladen berichten, oorlogvoerenden verwachten van oorlogsverslaggevers uit neutrale staten zeker niet dat zij al aan het front duidelijk hun sympathieën tonen. Als die aan hun kant liggen zullen zij wellicht verheugd daarover zijn, maar toch niet helemaal goed begrijpen waarom de man zich zo blootgeeft. Dat toch beperkt zijn mogelijkheden. De tegenpartij krijgt dat immers in zeer veel gevallen wel te horen, al was het slechts omdat oorlogscorrespondenten zwaar met elkaar plegen te concurreren en niet graag een gelegenheid laten voorbijgaan om een collega een hak te zetten. En speciaal Amerikaanse oorlogscorrespondenten vormden al tijdens de Eerste Wereldoorlog een reizend circus waarin de een de journalistieke performance van de ander met afgunst gadesloeg. Een kleine fout kon onder die omstandigheden fataal zijn.

Reed beging die fout nadat hij aan het Duitse front eens heel hoog van zijn pacifisme had opgegeven. Een Duitse luitenant begreep dat niet goed, Reed leek toch verder wel wat voor de Duitse zaak te voelen. Dus wilde hij weten of zijn pacifisme nu ook inhield dat hij niet met een geweer kon schieten. Reed was hoogst beledigd, en om te laten zien dat hij persoonlijk niet verkeerd getaxeerd wilde worden, ontrukte hij een Duitse soldaat het geweer en schoot daarmee als een gek in de richting van de Franse loopgraven. Had hij dat maar niet gedaan; want voor zijn dierbare Amerikaanse collega's werd het groot nieuws dat een van de hunnen de Fransen onder vuur had genomen. En als gevolg daarvan mocht Reed Frankrijk niet meer in, protesteerde de Franse diplomatie in Washington en raadde

de Amerikaanse regering zijn blad dringend aan hem terug te roepen. Na nog een poging te hebben gedaan aan het Russische front zijn werk voort te zetten (maar ook de Russen waren door de Fransen al voor hem gewaarschuwd en daar verdween hij in het cachot totdat hij beloofde weer snel te vertrekken), moest hij met hangende pootjes naar Amerika terug.

Verrukt over Rusland

Misschien zou men nooit meer iets van de mislukte oorlogscorrespondent hebben gehoord, als van alle in Europa oorlog voerende volken nu juist de Russen op hem niet de grootste indruk hadden gemaakt. De revolutie daar lag nog in het verschiet. Rusland leek hem echter al toen, nog onder de tsaar, het interessantste land van de wereld. En in zekere zin ook het vrijste.

In „The war in Eastern Europe”, een boek dat hij in 1916 in New York over zijn kortstondig verblijf in Rusland uitgaf, schreef Reed:

In America we are the possessors of a great empire – but we live as if this were a crowded island like England. We live in houses crushed up against one another, or in apartments, layer on layer; each family a little shut-in cell, self-centered and narrowly private. Russia is also a great empire; but there the people live as if they knew it were one. In Petrograd some streets are a quarter-mile broad and there are squares three-quarters of a mile across, and buildings whose façades run on uninterrupted for half a mile. Houses are always open; people are always visiting each other at all hours of the day and night. Food and tea and conversation flow interminably; every one acts just as he feels like acting, and says just what he means to. There are no particular times for getting up or going to bed or eating dinner, and there is no conventional way of murdering a man, or of making love. The Russians are not restrained by the traditions and conventions that rule the social conduct of the rest of the world.

De Amerikaan had dus in Rusland zijn ideale land ontdekt, en er waren er toen meer die, met de grote Russische romanschrijvers van de 19e eeuw in het hoofd, zo dachten en bereid waren dat bijzondere land eventueel ook voor het eigen in te ruilen. Men moet dat weten om te beseffen

wat er sindsdien is gebeurd en waarom een toetaal ander Rusland zolang zovelen de illusie kon blijven geven dat daar de wereld een nieuwe vrijheid, niet te vergelijken met die welke men zelf genoot, werd gepresenteerd.

Het was in die romantische stemming dat Reed in New York het bericht van de Februarirevolutie vernam. De Russen, die hij al om hun vrijheid bewonderde, trokken daaruit dus nog meer consequenties; misschien waren zij wel van plan „eenzijdig” hun oorlog met Duitsland op te zeggen. Hoe dat zij, het bericht maakte hem ten minste zo nerveus als Lenin in Zürich. En zodra hij kon en een regeling met een obscuur blad had getroffen om in Petersburg als correspondent op te treden, nam hij een boot naar Europa en kwam net op tijd in Petersburg aan om daar de Oktoberrevolutie van het begin tot het einde te kunnen meemaken. Zij sleepte hem volkomen mee; de pacifistische correspondent was niet gelukkiger dan wanneer hij met een geweer kon rondlopen waarmee hij Petersburgers kon bedreigen die naar zijn smaak niet enthousiast genoeg meededen: hij verloor elke verslaggeversdistantie tot de dramatische gebeurtenissen uit het oog.

Toch werd die merkwaardige conjunctie van een man die in de eerste plaats uit was op persoonlijke belevenissen – op „color and terror and grandeur”, naar zijn eigen woorden – met een kleurloze beroepsrevolutionair die ook midden in de grootste emoties abstract wilde blijven denken, van groot gewicht voor de wereld. Samen zorgden zij namelijk voor een constellatie die Orwell later zou beschrijven als de ergste omstandigheid in zijn toekomstmaatschappij: waarheid en onwaarheid zijn er niet meer uit elkaar te houden. De reële Oktoberrevolutie werd vrijwel onmiddellijk nadat zij had plaatsgevonden een fictie.

Realiteitszin hebben maar weinigen Lenin durven ontzeggen, tenzij in zijn uiteindelijke doelstellingen die de man in al zijn abstractie toonden. Na de geslaagde Oktoberrevolutie kon hij zichzelf ook met recht voor een beproefde man van de daad houden. Hij bleek precies de zwakten van zijn tegenstanders te hebben begrepen. En toevallig waren dat net al die vrijheden die Reed bij zijn vorig bezoek aan Rusland zo schitterend had gevonden. „Het was mijn geluk”, al-

dus verklaarde Lenin zelf een keer, „dat Rusland het vrijste land van de wereld was toen ik daar de revolutie bracht”. Vrijheid interesseerde hem niet, hij had haar slechts nodig om haar des te beter in haar tegendeel te kunnen doen verkeren.

Dat was dus de waarheid over de Oktoberrevolutie, het fait accompli dat in de materialistische filosofie van Lenin zo'n grote plaats innam. Zou Lenin een gebruikelijke machtsrealist zijn geweest, dan had hij kunnen zeggen: Ik heb in een vrij land een *coup d'état* uitgevoerd en nu is het met die mooie vrijheid gedaan. Maar zo iemand was hij niet; hij behoorde al tot de manipulators van Orwells „1984”. Dat wil zeggen dat de ware waarheid voor hem niet meer voldoende was. De onware waarheid moest daaraan worden toegevoegd, of liever ermee worden vermengd, om van de coup iets veel belangrijkers te maken: het begin van de wereldrevolutie.

Dat nu ging niet zonder een fictie die over die coup in de wereld werd gezet; en daarmee zou zich nu juist, vóór alle anderen die zich later volop aan die taak zouden zetten, de romanticus uit Amerika het allereerst belasten. Met in het hoofd die dwanggedachte van romantische geesten, dat vrijheid iets is wat in omvang alleen nog maar kan toenemen wanneer die vrijheid wordt gebruikt voor het ontketenen van de ene *frische, fröhliche* revolutie na de andere.

Heraut van de fictie

Dus voor John Reed stond het vast dat de Oktoberrevolutie een land dat al zo vrij was nóg veel vrijer zou maken. En over moord en doodslag wond hij zich wel het allerminst op want dat maakte, zoals wij hebben gezien, reeds deel uit van zijn idealisering van dit „aparte” land.

In wezen was het misschien eerder een geval voor de psychiater, maar het politieke en het psychiatrische zijn in onze eeuw vaak niet helemaal te scheiden geweest. Heeft niet nog onlangs immers een groot kenner van de politiek als Henry Kissinger vastgesteld dat Amerikaanse „liberals” de tendens hebben „foreign policy as a subdivision of psychiatry” te behandelen (*Years of upheaval* (1982)239), daarbij duidelijk suggererende dat het gekke waarschijnlijk minder ligt in de ziekten die zij willen genezen dan

in hun eigen fout de internationale politiek te zien als een terrein waar de problemen niet onoverkomelijk behoeven te zijn mits men iedereen maar positief benadert?

Nu, aan die wil ontbrak het ook John Reed al niet. Hij was de prototypische Amerikaanse „liberal”, en bovendien de allereerste die het communisme positief benaderde. De zaak zou ook al historische betekenis krijgen want het werd van alle niet-Russen die getuige waren van de Oktoberrevolutie en daarvan een interpretatie naar huis stuurden nu juist John Reed die het grootste publiek vond. Wat „men” in het Westen van die revolutie vond, werd min of meer aan zijn verhalen daaromtrent ontleend. In 1919 verscheen zijn boek *Ten days that shook the world*, dat zijn verslaggeving, voor Amerikaanse bladen die men tegenwoordig tot de „alternatieve pers” zou rekenen, samenvatte en gedurende vele jaren was deze als ooggetuigeverslag vermomde fictie van een journalist *de bron* voor hetgeen toen in St. Petersburg was voorgevallen. Hier hadden elkaar om zo te zeggen twee factoren ontmoet die het grootste vertrouwen moesten inboezemen: een omwenteling in Rusland die een regime wegvaagde waarover niemand ooit veel goeds had gehoord, en een reporter uit het vrijste land van de wereld die met zijn neus klaarblijkelijk op de feiten had gestaan.

Dat laatste was ongetwijfeld waar. John Reed bevond zich zelfs al in het Winterpaleis voordat de Rode Garden daarop de aanval inzetten of, meer conform de historische gang van zaken, dat onverdedigde gebouw via een achterdeur binnendrongen. Ook de eerste berichten die hij naar Amerika zond, muntten uit door een duidelijker begrip van Lenins geslaagde actie dan die van alle anderen, diplomaten zowel als correspondenten, die de zeer verwarde toestand sinds 7 november trachtten te beschrijven. „Lenin losing control”, luidde nog op 12 november, toen hij al vast in het zadel zat, een kop in de Londense *Times*.

In het algemeen beleefde de vrije pers niet een van haar meest glorieuze momenten toen het gold de wereld te vertellen wat er toen in St. Petersburg precies voorviel. Zij is op dat falen later door kritische lieden dan ook zwaar aangevallen. En dat geval zou zich later vaak herhalen als zij bij een revolutie niet direct bleek te beseffen

waarom het ging. Dat werd dan meestal aan de een of andere „vooringenomenheid” toegeschreven. In feite was zo'n oordeel echter onrechtvaardig aangezien het van verkeerde veronderstellingen uitging. Rondom de Oktoberrevolutie werd vrijwel onmiddellijk een hecht censurnet gespannen en de berichtgeving erover was zo weinig vrij, dat wie op eigen gelegenheid op onderzoek uittrok reeds in 1917 alle onaangenaamheden kon meemaken die sindsdien typisch zijn gebleven voor de nieuwe Sovjetstaat. Bij gebrek aan de geheime politie, die toen eerst nog moest worden geschapen, werd om te beginnen de „revolutionaire massa” opgehitst tegen alles wat verslaggeverswerk wilde doen. Het duurde dan ook niet lang of in heel Rusland was nauwelijks nog een correspondent te vinden. De nieuwsagentschappen (*Reuter*, *AP*) moesten het al in de loop van november laten afweten. Hun personeel liep al te direct levensgevaar. Slechts één nieuwsgaarder kon ongehinderd doorgaan, voorzien van pasjes van de partijleiding, en die man was John Reed. Hij vestigde zijn naam door op 21 november, twee weken na de revolutie, het eerste verhaal daarover naar het Westen door te geven dat echt een begin en een eind had en de nieuwshonger wat kon stillen. De primeur werd gebracht door een wat apart blad, de *Call* in New York, dat direct ook om zo'n revolutie in Amerika zelf riep, omdat Reed zo sterk de nadruk erop had gelegd dat de Petersburgse Oktoberrevolutie door het eenvoudige volk was „gemaakt”.

Koploper der nuttige idioten

Het was stellig niet de opvatting die Lenin van het gebeurde had, integendeel: een revolutionair die onder de indruk van de spontaneïteit van het volk kwam, was volgens hem een „slaaf”. Maar iedereen komt in deze wereld nu eenmaal de Amerikaanse newspaper-man tegen die toevallig ter plaatse is, en in feite had Lenin het niet eens zo slecht getroffen. Reed zat hem althans in één opzicht als gegoten. Met diens idee dat hij in St. Petersburg een warme revolutie meemaakte (en geen koele, berekende staatsgreep, wat zij eerder was) kon men meteen de aanval openen op alle „nuttige idioten” in de wereld.

Theoretisch waren in oktober 1917 in Petersburg ook andere Amerikaanse correspondenten denkbaar geweest. Dat slag mensen dook toen al overal op, door de Eerste Wereldoorlog tot uit de ergste uithoeken van het Amerikaanse platteland te voorschijn gehaald. Theoretisch ware zelfs voorstelbaar geweest dat Ernest Hemingway, die het type ten slotte het geldigst zou samenvatten, in plaats van Reed Lenin had „verslagen”. Ook hij was, hoewel iets jonger, al zeer mobiel. Maar pas in de Spaanse burgeroorlog zou hij de kans krijgen, net als Reed in 1917 in St. Petersburg, een grote indruk te maken door een speciale Amerikaanse manier om Europese revoluties te beleven.

In Petersburg bevond zich nu op het interessantste moment echter John Reed, vastbesloten daar de dingen „rijker, dapperder, vrijer, schitterender” te zien worden en van zijn leven toch nog een succes te maken. En zo bracht hij in de Oktoberrevolutie — alsof zij hoofdzakelijk moest dienen om een wat verformfaaide Amerikaan weer hoop te geven — precies de accenten aan die Lenin voor het overbrengen van zijn boodschap naar een liberaal, sceptisch maar ook erg romantisch Westen uitstekend kon gebruiken . . . hij schreef dan ook een voorwoord voor *Ten days that shook the world*.

Lenin wist tevens wat hij deed toen hij de auteur aan de Kremlinmuur diens laatste rustplaats gaf toen deze hem in 1920 bovendien nog het propagandistische genoeg had gedaan in Rusland aan tyfus te sterven. Geen buitenlander heeft sindsdien ooit meer de eer van dat Sovjetrussische mausoleum gekregen, hoe veel hij ook voor het Russische communisme mocht hebben gedaan.

Gedesillusionneerd?

Toch schijnt die dood van Reed in Rusland net op tijd te zijn gekomen om het Russische communisme te bewaren voor de blamage dat ook zijn eerste enthousiaste beschrijver uit het Westen tot het inzicht kwam dat zijn romantiek misplaatst was geweest. Angelica Balabanov, een van de bekendste revolutionaire vrouwen uit het eerste kwart van deze eeuw, met wie Reed in zijn laatste Russische periode veel is omgegaan, heeft tot het einde van haar lange leven steeds

weer herhaald dat Reed net als zichzelf in 1920 al een volledig teleurgestelde was, zinnende op het beste middel om zich uit zijn omarming door de Russen vrij te maken. En zij kon daarover oordelen want Lenin had haar gemaakt tot de eerste secretaris van zijn Komintern, de internationale organisatie die zijn coup als collectieve prestatie van het Russische proletariaat in het buitenland aannemelijk moest maken, en voor het Amerikaanse proletariaat had de Harvard-alumnus Reed zitting in dat lichaam.

Helaas, duidelijkheid over de stemming waarin John Reed in zijn laatste dagen verkeerde, kon niet meer worden geschapen en zo viel hij posthuum ten offer aan de grote propagandamachine van het bewind dat hij, meer dan welke niet-Rus ook, had helpen vestigen. Zéker in de opinie van de wereld, en dat was voor Lenin oorspronkelijk nog een belangrijker zaak dan dat het Russische volk zelf met hem akkoord ging. Het was hem immers in de eerste plaats om de wereldrevolutie te doen. Dan pas kon het ook met de Russische revolutie, die tot op zekere hoogte concreet genoeg kon lijken maar marxistisch-ideologisch gesproken toch eigenlijk een onding was (zoals de mensjewiki hem duidelijk vertelden), echt iets worden.

Lenin stond tegenover zijn eigen revolutie zo ongeveer als de vader van een dochter die liever een zoon had gekregen. In wezen kon hij al dat quasi-informatieve geleuter over die mooie populistische Petersburgse revolutie van de journalistieke kletstante Reed dan ook helemaal niet appreciëren (in besloten kring sprak hij zeer verachtelijk over de man). Maar ja, als dat de manier was om de revolutie, via een „nuttige idioot”, beter bij het wereldproletariaat bekend te maken, dan verdiende dat propagandistische ondersteuning.

Geroepen, of dronkaards . . .

Niemand zal tegenwoordig meer naar *Ten days that shook the world* grijpen om daaruit zijn wijsheid over de Oktoberrevolutie te halen. Wij weten intussen dat de „ooggetuige” door zijn enthousiasme volkomen werd verblind, dat hij een sprookje over die revolutie heeft rondgebazuind. Daarvoor vergelijkte men zijn zogenaamde verslag nu slechts met dat wat een zeer be-

voegde andere ooggetuige van dezelfde gebeurtenissen heeft gegeven: Antonov-Ovsejenko, de leider van de aanval op het Winterpaleis. Deze kende de mannen die hij onder zich had een beetje beter. Van de spontaneïteit, die de van verre gekomen John Reed overal zag, was eigenlijk weinig sprake. Zij verzetten geen stap voordat Lenin c.s. daartoe het bevel gaven. Het geheel leek meer op een chirurgische operatie. Die zo roemrijke Oktoberrevolutie leverde in totaal niet meer dan 15 doden en 60 gewonden aan beide zijden op!

Wat Reed ook totaal verkeerd moet hebben begrepen, zijn al die vreugdetaferelen nadat de bolsjewisten de macht hadden overgenomen. De revolutionairen hadden daarna nog slechts één interesse: de sterke drank die door het openbreken van de huizen aan alle kanten te voorschijn kwam. Meer dan een maand lang was het revolutionaire personeel, dat Lenin even had nodig gehad om de bakens te verzetten, laveloos. In Parijs was de toestand na de val van de Bastille ook niet leuk, maar daar waren de mensen ten minste enigszins gemotiveerd gebleven, en de sansculotten zouden nog jaren moeite doen om zich de revolutie niet te laten ontglippen.

Niets daarvan in St. Petersburg 1917. De organisatoren van de putsch traden van tijd tot tijd nog wel eens met redevoeringen voor de menigte, maar dat was alles. De enige vrijheid die de roemrijke revolutionairen even kregen, was zich ontzettend te mogen bezuipen.

Typisch voor het straatbeeld waren figuren die wij tegenwoordig joy-riders zouden noemen: aangeschoten lieden die op de een of andere wijze de beschikking hadden gekregen over een automobiel, daarop een rode vlag hadden gepland en de godganse dag demonstratief ermee door de stad reden. Toen de dronkaards weer nuchter werden, was het grote „bevrijdingsfeest” alweer overgegaan in een nieuwe Russische tirannie. De rest was manipulatie met propagandatermen die van deze onrevolutie het begin van een zogenaamde wereldrevolutie moesten maken. Geen wonder, dat het een misrekening werd.

Aan die rare John Reed, die de Oktoberrevolutie zo mooi had gesentimentaliseerd dat zij als sprookje over de wereld kon gaan, had het niet gelegen. De laatste romantici zwoeren nog bij

hem toen zij allang beter geïnformeerd hadden kunnen zijn. Maar het maakte ook hem op den duur tot een zuiver folkloristische figuur, de karikatuur van een Amerikaanse foreign correspondent die uittrok om grote gebeurtenissen te verslaan, maar op die taak totaal niet was voorbereid en daaraan de maatstaven aanlegde van een simpel geloof en een gemakkelijk mee te slepen goedgelovigheid. Er zat voor Reed in Petersburg misschien ook niet veel anders op: hij verstond geen woord van de taal van die revolutionairen die om hem heen, zo dacht hij, doende waren met de creatie van de „nieuwe wereld”.

Walter Lippmann, die in zijn leven politiek heel wat rijper werd dan zijn voormalige studiegenoot van Harvard en later niet al te vaak meer over hem wenste te worden aangesproken, heeft zijn oordeel over John Reed eens als volgt samengevat.

He made an effort to believe that the working class is not composed of miners, plumbers and working men generally, but is a fine statuesque giant who stands on a high hill facing the sun.

Revolutionaire romantici als hij kunnen echter ook te gemakkelijk worden bespot. In elk geval was zijn evangelie over de Oktoberrevolutie speciaal in het Westen, dat toen met kennis over Rusland niet verwend was, geenszins aan dovemansoor gezegd.

De beste Ruslandkenners zaten toen ongetwijfeld in Duitsland. Maar wie luisterde in de eerste jaren na 1917 in het Westen naar Duitsers? Thans moge bijvoorbeeld zo'n universele analyticus van maatschappelijke feiten en omwentelingen als Max Weber dat toentertijd was, in de wereld een reputatie hebben verworven die honderden sociologen de basis van hun redeneringen verschaft, destijds werd er nauwelijks aandacht aan geschonken dat hij de Oktoberrevolutie precies daar plaatste waar men haar zonder al die politieke romantiek al van het begin af had kunnen situeren. Reeds in februari 1918 stelde Weber namelijk vast dat het nieuwe Sovjetrussische bewind de arbeidersklasse onmogelijk iets kon bieden. Daarvoor was het veel te veel een uitvloeisel van een zuiver militaire toestand, dat wil zeggen van een leger dat niet langer wilde vechten.

Es ist der Sache nach (und ganz unabhängig von der Aufrichtigkeit seiner Ideologie) notgedrungen eine reine Militärdiktatur, nur nicht eine solche der Generäle, sondern: der Korporäle. Es ist reiner Unsinn, wenn man die Vorstellung hegen wollte, hinter ihm ständen „klassenbewusste“ Proletariermassen westeuropäischen Gepräges. Soldatenproletariat steht hinter ihm. Das hat seine Konsequenzen. Welche Ziele auch immer die Petersburger Literaten verfolgen mögen, ihr Machtapparat: die Soldaten, erwartet und verlangt vor allem: Löhnung und Beute. (Frankfurter Zeitung, 3 februari 1918)

De les niet geleerd

Dat is keihard. Maar het zou mooi zijn geweest als daarvan althans een deel beter tot de westerse wereld zou zijn doorgedrongen. Het zou haar veel ellende hebben bespaard. Hoe dat ook zij, rond een halve eeuw nadat John Reed in het bolsjewisme met alle geweld iets wilde zien dat volledig de bewondering van alle welwillende mensen verdiende, herhaalde zich het misverstand op nog grotere schaal toen Aziatische landen rijp werden voor leninistische machtsovernames. Als wij China erbuiten laten — daar speelde zich te veel af dat van beneden en niet van boven kwam en de machtsovername van Mao geschiedde feitelijk nogal gradueel — lijkt vooral de machtsovername van Ho in Hanoi opmerkelijk veel op die van Lenin in St. Petersburg.

In de eerste plaats was er opnieuw sprake van een beroepsrevolutionair die in een militair vacuüm (de Japanse capitulatie) zijn kans wist te grijpen (augustus 1945).

In de tweede plaats werd ook hier wat een zuivere *coup d'état* was, omhooggestileerd tot een volksrevolutie, terwijl wat oorspronkelijk eraan ontbrak nu juist die deelneming van het volk was. Dat had ook helemaal geen gelegenheid gehad Ho te leren kennen. De man had — evenals Lenin — tientallen jaren als emigrant in het buitenland geleefd. Bovendien had hij — anders dan Mao — nauwelijks een eigen ideologie.

In de derde plaats deed hij — opnieuw evenals Lenin — vooral zijn best zijn staatsgreep in het buitenland een goede pers te geven, teneinde des te beter te kunnen tekeergaan tegen alle

Noord- en (later) Zuidvietnamezen die met hun land iets veel positievers in de zin hadden dan nu juist hij. Van het begin af was hij uit op een monopolie van de kleine machtsgroep aan het hoofd waarvan hij zich plaatste. En de ironie was dat in het bijzonder de Amerikanen Ho bij dat spel hielpen. De wereldwijze ex-emigrant wist in zijn eerste moeilijke periode, toen zijn macht zich nog niet erg ver in Noordvietnam uitstreckte maar de Chinezen hem al de artillerie zonden waarmee hij dan in 1954 de Fransen in Dien Bien Phoe in elkaar schoot, precies de toon te treffen die hen op een dwaalspoor moest brengen ten aanzien van zijn uiteindelijke bedoelingen. In de eerste jaren na de Tweede Wereldoorlog werd Amerika overstroomd met literatuur die zijn „revolutie” net zo fraai voorstelde als John Reed die van Lenin.

Zo strooide een man, die enerzijds in doortraptheid voor Lenin niet onderdeed en anderzijds ook even sterk was in het verbreiden van „waarheden” voor buitenlands gebruik, het zaad uit dat hem dan vervolgens een grote oogst zou verschaffen: de neutralisatie van een groot deel van de Amerikaanse jeugd die met sprookjes over deze „George Washington van Zuidoost-Azië” was volgestopt.

Machiavelli zou van een „bellissimo inganno” (een magnifiek bedrog) hebben gesproken. Max Weber zou waarschijnlijk ook spoedig hebben doorgehad dat Ho in Hanoi niets anders en beters schiep dan een nieuwsoortige militaire dictatuur, met een overmaat aan soldaten die voor een lokaal imperialisme werden ingezet. Maar een Amerikaan blijft tegen zulke feiten vol onbegrip aankijken. En vooral zijn media maken hem niet veel wijzer.

Reed-achtig scenario voor „Reds”

Nemen wij slechts dat rare en onverwachte succes dat een film als *Reds* in Amerika heeft gehad. In het Amerika van Ronald Reagan heeft een wat paradoxale rehabilitatie plaats: de Amerikaanse „rooien”, dat wil zeggen de radicalen die na 1917 met de Russische Oktoberrevolutie gingen sympathiseren, zijn ineens niet langer boemannen maar worden in zekere zin gefêteerd. Zij zijn zelfs in het Witte Huis op bezoek geweest, in die zin dat een film waarin die rehabili-

tatie wel het verste werd doorgevoerd — Warren Beatty's *Reds* — voor de president mocht worden vertoond zodra hij gereed was. Het schijnt dat Reagan per slot van rekening niet helemaal gelukkig was over zijn eigen collaboratie — zelden moet in het Witte Huis zó vaak de Internationale hebben geklonken — maar daarmee was de weg van de film onder het Amerikaanse publiek natuurlijk wel gebaad. Oscars volgden, en ook de Russen, de laatste tijd niet verwend met gelegenheden om vrienden in Amerika te maken, zijn alert geworden. Een van hun indrukwekkendste filmers heeft al opdracht gekregen de conjunctuur uit te buiten en eveneens een film te draaien over die glorieuze tijd toen Amerikaanse kapitalistenzonen het met Lenin hielden.

Schrik daarentegen heeft dat apologetische streven verwekt bij allen die zich een tijdlang ook onder die „rooien” hebben begeven, meestal op jonge leeftijd, maar die zich al snel hebben bekeerd en losgemaakt van de kleine, maar soms zeer hardnekkige gemeente die Amerikaanse vakbonden onder Komintern-invloed wilde plaatsen: zij zijn bang dat alle argumenten, die zij wel eens hebben gebruikt om hun voormalige kameraden erop attent te maken dat zij zich moeten hebben vergist, voor niets zijn geweest, en dat een nieuwe behoefte aan politieke romantiek naïevelingen van diverse tijdperken opnieuw bij elkaar brengt.

Naïef erger dan subversief

Ten slotte is het land waar dat plaatsvindt Amerika. En de geschiedenis van de 20e eeuw heeft wel aangetoond dat een simpele Amerikaanse naïeveling opweegt tegen de ergste subversieveling elders, en nog méér kan doen om de dingen in onze wereld de verkeerde kant uit te sturen. Het is nog maar de vraag waarvandaan de meeste ellende van de naoorlogse wereld is gekomen: van de Russen die wisten wat zij deden, of van de Amerikanen die níét wisten wat zij deden. Nu kan men natuurlijk al die politieke romantiek, die Beatty in zijn film heeft verpakt, afdoen als iets voor verlate liefhebbers. Zo heeft Daniel Bell, een van de bekendsten van de Amerikaanse ex-rooien en nu een groot socioloog, nadat hij zonder veel genot de film had aanschouwd, in de *Partisan Review* (1982, 3) gespro-

ken van „ragtime for the epigones” en van een „twice-told little red fairy tale”. Het klopt natuurlijk allemaal, maar wij weten intussen dat men politieke romantiek niet uit de wereld kan helpen door te zeggen dat iets „zuivere” politieke romantiek is. Het probleem is juist dat het artikel, hóé het dan ook wordt beschreven, desondanks zo gewild is.

Wat Europa betreft is die zaak nú wel het aller-
virulentst. De romantiek van de eenzijdige ont-
wapening heeft ons werelddeel geïnundeerd,
maar wellicht zullen wij ons moeten voorberei-
den op nóg meer geks uit Amerika, en die reha-
bilitatie van de Amerikaanse „oktobristen” zou
een teken kunnen zijn.

Hoe hebben die rooien, waarvoor Amerika eens
zo bevreesd was dat een McCarthy maar met de
vinger hoefde te wijzen of men vond er weer een,
zo ineens van boosaardig kunnen worden tot erg
aandoenlijk?

Een paar kwesties, die niet direct behoeven te
maken te hebben met een sympathie voor die
oktobristen, spelen een rol. Zo zijn zij nu, voor
zover nog onder de levenden, bijzonder oud ge-
worden, en dat stemt tot verzoenlijkheid. Beatty
laat er, voordat hij tot actie overgaat, ook enkele
mummelend aan het woord komen. En inderdaad,
wie zou niet indulgent worden als hij
zoiets ziet en hoort?

Verder valt niet te ontkennen dat zij wel in een
opmerkelijk aardige tijd hebben geleefd. Er wa-
ren nogal wat bohémiens onder die Amerikaanse
oktobristen, en die zijn thans in het land zo
zeldzaam geworden dat zij op zichzelf spektakel
zijn. *Reds* gaat dan vaak ook meer over bo-
hémiens dan over communisten. Hoe dat ook
zij, Amerika heeft de „romance of American
communism” (titel van het al even apologeti-
sche boek dat Vivian Gornick onlangs publi-
ceerde), ontdekt, en op het eerste gezicht is het
de vraag of men daarachter zoveel moet zoeken.
Beatty heeft echter van al die bohémiens juist
John Reed in het centrum van zijn film ge-
plaatst, en daarmee krijgt alles een veel tenden-
tieuzer aspect. Want wie was John Reed? Zeker

heel wat méér dan een simpele Amerikaanse
rooie! Hij was Lenins eerste grote propagandist
in partibus infidelium. Dat wil zeggen, niet
slechts in Amerika maar in de hele buiten-bols-
jewistische wereld.

Waar de illusie welig tiert . . .

In de naaste toekomst zal het erg erop aankomen
of volken en regenten distantie weten te be-
waren tot goedkope vredesleuzen. In de praktijk
dienen die in de eerste plaats om onderlinge
ideologische oorlogjes te ontketenen. Zo zijn
West-Europeanen in groten getale nu agressief
tegen Amerika geworden omdat zij daar hun
vrede niet zo goed bewaard achten. Het is echter
geenszins uitgesloten dat die vredesleuzen eens
ook in Amerika populair zouden kunnen wor-
den. En dan weet men nog niet wie uiteindelijk
wie de grootste illusies zal verwijten. Wat perio-
diek afglijden in de wereldvreemdheid aangaat,
hebben de Amerikanen het tot nu toe glansrijk
van de Europeanen gewonnen.

Komt zo'n moment weer dichterbij? Benjamin
Barber, Amerikaans „professor of political
science”, ziet de reactie op Ronald Reagan al
komen:

*Reagan's tinsel charisma is fading like the late-
night television movies in which he can still be
seen playing the assorted cowboys and good guys
on whom his Presidency is fashioned, and the peo-
ple are growing restless, casting around once
again for that elusive midnight rider who, astride a
great white horse, will take them charging into a
new dawn.*

Laten de Europeanen in ieder geval niet denken
dat zij de Amerikanen straffeloos lessen in
„idealisme” kunnen geven. Zoiets ergert idealis-
tische Amerikanen grenzeloos, en hier ligt bij
hen altijd zo'n immens terrein braak dat Euro-
peanen, met hun reputatie, de Amerikanen op
dat stuk maar beter niet kunnen provoceren.
Eventueel kunnen die dan, zuiver uit idealisme,
rochades uithalen die geen Europeaan meer
voor mogelijk hield!

Beschouwingen over geschiedschrijving

prof. ir. J. W. Bonebakker

Ieder mens die zich rekenschap tracht te geven van het verloop der geschiedenis, in het groot met hoofdletters, tot in het klein als herinneringen, zal ergens te plaatsen zijn in het samenspel van de volgende krachten:

- Goddelijke voorzienigheid, van orthodox-christelijk tot agnostisch; Allah voor Moslims; het Noodlot;
- individueel menselijk handelen;
- de omstandigheden waaronder de mens handelt: plaats en tijd; alleen of in groepen.

Niemand kan ooit weten hoe de onderlinge verhouding van die krachten is. Daaruit volgt dat de loop van de geschiedenis onvoorspelbaar is, al ervaart men die soms over korte of langere tijd als dwangmatig ten aanzien van het menselijke handelen.

Deze „kartering” maakt plaatsbepaling van historici mogelijk. Er zijn er die menen uit het verleden op den duur de wetten te kunnen opsporen die dit proces bepalen, zoals men in de scheikunde chemische processen verklaart en voorspelbaar maakt. Het andere uiterste vormen zij die hun taak beperkt zien tot het verzamelen en ordenen van informatie om discussie mogelijk te maken. Maar allen kunnen, hoe beperkt en eenzijdig ook, toch een waardevolle bijdrage tot geschiedschrijving geven.

Wie géén dogmatische marxist, determinist of positivist is zal tot het inzicht *kunnen* komen dat het menselijke handelen telkens een kiezen is uit twee of meer mogelijkheden. Een keuze, die wordt bepaald door het wisselende samenspel van:

- instinct, de aangeboren dispositie zoals bij diersoorten;
- intuïtie, een vorm van onmiddellijk bewust doorzien;

- aanleg en karakter, temperament;
- opmerkingsgave;
- anticipatievermogen;
- besluitvaardigheid;
- lichamelijke en geestelijke conditie;
- beroep, ervaring en leeftijd, mensenkennis.

Iedere rechtgeaarde historicus – vakman of amateur – verzamelt, ordent, toetst en schift zijn informatie; verwerpt wat naar eigen eer en geweten manifest onjuist, onbetrouwbaar of irrelevant is. Een subjectieve inslag is daarbij onvermijdelijk en aanvaardbaar *mits*:

- de auteur nauwgezet en *zonder vooroordeel* te werk gaat;
- zich bewust is van eigen onkunde op relevante gebieden (bijvoorbeeld krijgskunde, de Islam, bankwezen);
- beseffende dat zijn resultaten nooit finaal kunnen zijn en altijd discutabel blijven.

De auteur van deze beschouwingen weet zich een amateur; een scholing in onderzoek van bronnen op hun echtheid, betrouwbaarheid en interpretatie ontbreekt hem. Maar bij het onderhavige onderwerp speelt dat geen rol. Uit documenten is bijvoorbeeld Napoleons Egyptische veldtocht te reconstrueren; de neerslag vindt men in encyclopedieën; de hoofdrolspelers vervagen, verstarren als in een fotografische momentopname. Mij is het te doen om levende mensen; die vindt men niet *in*, wel *via* encyclopedieën, dank zij verwijzingen naar literatuur.

Wie zich waagt aan het schetsen van een persoonlijkheid dient zich ervan bewust te zijn dat het resultaat óók wordt bepaald door zijn eigen ik: er is een wisselwerking. De Franse generaal Hubert Lyautey (1854-1934) uit de vierde generatie van een officiersgeslacht (goede rooms-katholieken en in hun hart royalisten) zal een an-

der beeld van Napoleon hebben gehad dan ondergetekende.

Ten slotte: kan men het karakter van een persoonlijkheid onder woorden brengen? Het vergt een doorlopende dialoog van de schrijver, allereerst met zichzelf.

Geen enkel menselijk karakter is te beschrijven

Literatuur

A. M. J. Chorus — *Inleiding in de empirische karakterkunde*. Stenfert Kroese, Leiden (1958).

zoals dat bij concrete zaken wél mogelijk is. Naar mijn mening kan dat alleen door gebruik te maken van methoden en begrippen uit de empirische karakterkunde. Dan put men uit onze taal van alledag, zonder vakjargon (van psychologen of welke -ogen ook). Het resultaat zal nooit finaal kunnen zijn maar altijd moeten eindigen met een vraagteken.

P. Th. Hugenholtz — *Tijd en creativiteit. Ontwerp van een structurele antropologie* (Aula paperback), 2e dr. Spectrum, Utrecht/Antwerpen (1972).

32 dagen naar Java in mei 1983

Ook in 1983 wordt weer een groepsreis naar Indonesië georganiseerd, speciaal voor officieren, oud-officieren en (oud)reserveofficieren van de Nederlandse krijgsmacht, alsmede hun dames en introducés. Uiteraard geldt deze reis ook de vrouwelijke officieren met hun heren. Er bestaat kennelijk behoefte aan de mogelijkheid, met gelijkgestemde mensen een reis naar Indonesië te maken. De nadruk zal liggen — evenals de vorige malen — op een maximaal contact met land en volk, waarbij vooral de culturele, folkloristische en economische, en zeker de militair-historische aspecten de revue zullen passeren. Natuurlijk wordt veel aandacht besteed aan het fascinerende moderne Indonesië.

De reis wordt gemaakt met een reisbus met vaste bemanning, geheel over de weg; het wordt een rondreis over de volle lengte van Java, heen „om de noord“, terug „over de zuid“. De totale reisduur bedraagt 32 dagen. Gelogeerd wordt in kleine maar alleszins redelijke hotels en bungalowbedrijven, intiem en gezellig. Aan de grote massahotels wordt voorbijgegaan. De deelnemers worden éénmaal „ingekwartierd“ bij Indonesische families die graag Nederlands spreken, en drie nachten, in de bergen, op een plantage.

Ook worden drie nachten doorgebracht op het strand te Bantam, aan Straat Soenda. Als extra-attractie zal worden getracht van daar een boottocht te maken naar het vulkaaneiland Krakatau. Het tijdstip van de reis is zodanig gekozen dat men gedurende de droge moesson in Indonesië is, en ook in een periode dat het daar „toeristenstil“ is. De reisroute gaat langs ongewone wegen. Het is een boeiende en avontuurlijke reis, en men moet wel tegen een stootje kunnen. Maar (oud)militairen vangen elkaar wel op, en beleven het avontuur gezamenlijk.

Deze 32-daagse reis kost f 4595, dus evenveel als de vorige. Na afloop van de tour bestaan vele mogelijkheden het verblijf in de Oost te verlengen door bezoeken te brengen aan Sumatra, of Bali, of andere bestemmingen in Indonesië en Zuidoost-Azië. Er zijn diverse interessante en voordelige aanbiedingen.

De reis wordt begeleid en van uitleg voorzien door kolonel der cavalerie b.d. C. A. Heshusius, die niet-commercieel erbij is betrokken. Hij zal u gaarne alle inlichtingen verschaffen. Adres: Van Alkemadelaan 350 (appartement 316)), 2597 AS Den Haag, telefoon (070) 24 84 95.

De Militaire Willems-Orde sedert 1940, samengesteld door P. G. H. Maalderink, 383 blz., geïll. Uitg.: Sijthoff Handelsdrukkerijen, Rijswijk, 1982. Prijs: f 49,95 (paperback) of f 79,95 (gebonden).

Aansluitende op het in april 1940 verschenen boekwerk *De Militaire Willems-Orde 1815-1940* van de hand van G. C. E. Köffler, werd nu onder auspiciën van de Kanselier der Nederlandse Orden, tevens Voorzitter van het Kapittel der Militaire Willems-Orde, in samenwerking met de Sectie Militaire Geschiedenis van de Landmachtstaf de uitgave verzorgd van het boek dat verslag doet van de geschiedenis van de thans reeds meer dan 167 jaar oude orde. Het uitstekend geschreven boekwerk wordt ingeleid met een voorwoord van Hare Majesteit de Koningin, Grootmeester der Orde, gevolgd door een beknopte inleiding van de Kanselier. Bijzonder interessant is het hoofdstuk dat werd gewijd aan de Orde, haar wet en reglement: de gemiddelde lezer kent hoogstwaarschijnlijk slechts zeer weinig van de vele relevante gegevens die hier werden bijeengebracht en die een helder licht werpen op de hoge normen die nu en in het verleden worden en werden gehanteerd. Datzelfde geldt voor de in een volgend hoofdstuk vermelde feiten, cijfers en wetenswaardigheden uit de geschiedenis van de Orde, en zeer zeker niet minder voor de beschouwing gewijd aan de Ridder-Grootkruis en Commandeurs.

De indeling van het boek stelt de lezer in staat eensdeels de geschie-

denis in grote trekken te volgen van de krijgsverrichtingen waarin de hoogste Nederlandse dapperheidsonderscheiding door de Ridder werd verdiend, en direct daarop aansluitend te lezen – in alfabetische volgorde – wie de gedecoreerden uit de beschreven episode waren en met welke mutatie hen de onderscheiding werd verleend. Die aanpak maakt het boek tot een boeiend geheel, waarin de betoonde dapperheid kan worden geprojecteerd tegen de achtergrond van de totaliteit der oorlogshandelingen die de lezer van vandaag nog nauwelijks zal hebben gekend; de strijd in, boven en rond ons land in mei 1940, de activiteiten van de Nederlandse militairen in geallieerd verband tussen 1940 en 1945, het Nederlands verzet in dezelfde periode, de verrichtingen van de koopvaardij, de strijd in het Verre Oosten tot 1945, de bevrijding van het moederland in 1944 in 1945, de krijgsverrichtingen in Nederlands-Indië van 1945 tot 1950, en ten slotte de gevechtshandelingen van het Nederlands detachement Verenigde Naties in Korea. Onmiddellijk na deze samenvattende beschrijving te kunnen lezen waarom de onderscheiding werd toegekend, betekent vooral voor de jongere generatie een kijkje in een verleden dat beslist niet zonder meer aan de vergetelheid mag worden prijsgegeven, terwijl ook de ouderen nu eindelijk de gelegenheid wordt geboden kennis te nemen van wat hun bewonderenswaardige tijdgenoten aan waarlijk groots hebben verricht.

Het spreekt wel haast vanzelf dat een boek met een zo hoogwaardige

inhoud ook aanspraak moet mogen maken op een hoogwaardige verzorging. Daaraan mankeert dan ook zeer weinig: de illustraties zijn voortreffelijk, rekening houdende met de omstandigheid dat verscheidene zwart-witafbeeldingen uiteraard afkomstig zijn uit familiebezit e.d., en vaak niet zijn vervaardigd door specialisten; in het bijzonder verdienen de kleurenfoto's een extra vermelding. De kwaliteit van het papier is uitstekend en de druk alsmede het bindwerk zijn onberispelijk. Dat alles past dan ook voor een uitgave waarin verslag wordt gedaan van het handelen van mensen met zeer hoge opvattingen ter zake van het verdedigen van ons aller kostbaarste waarden.

Indien er overigens iets ten nadele van deze uitgave zou moeten worden opgemerkt, is het slechts dat de verpakking van een dergelijk boek in een softcover niet direct de indruk wekt dat men rekent met een veelvuldig ter hand nemen van dit naslagwerk: de papieren rug, hóe goed die ook verlijmd moge zijn, loopt immers meer gevaar bij langdurig gebruik te worden beschadigd dan de steviger rug en band van de gebonden exemplaren. Het is natuurlijk begrijpelijk dat een uitgever poogt een zo groot mogelijke markt te bereiken met zijn produkten, en dat men om die reden de prijs van het boek zo laag mogelijk tracht te houden, maar zodra de verkoop op gang begint te komen, kan ongetwijfeld in dit speciale geval wel worden vastgesteld dat de gegadigden waarschijnlijk meer zullen voelen voor een gebonden exemplaar. Van uitgeverszijde mochten wij dan ook

vernemen dat eventuele vervolgdrukken vrijwel zeker van het steviger type zullen zijn. Terecht, want het lijkt geen twijfel of dit uitstekende boek zal in bibliotheken en leeszaal vaak ter hand worden genomen, maar stellig ook wanneer het — en dat zij warm aanbevolen — wordt aangeschaft ter vermeerdering van iemands particuliere boekenschat: een voortreffelijk compendium voor een ieder die zich op de hoogte wil stellen van het hoe en waarom van de toekenning van de „Orde, strekkende tot beloning van mili-

tairen, in dienst van het Koninkrijk der Nederlanden, die zich in den strijd door het bedrijven van uitstekende daden van moed, beleid en trouw, hebben onderscheiden (...) ook niet-militaire onderdanen, alsmede vreemdelingen, die zich door zoodanige daden hebben onderscheiden (...)”. Zoals reeds gezegd, leent dit boek zich zeer wel om te voorkomen dat zulke voorbeeldige verrichtingen in vergetelheid raken. In het bijzonder dáárom verdient het in brede kring te worden gelezen.

W. WALTHUIS

Mijn getto. Warschau-Majdanek-Flossenburg, door J. Eisner, 288 blz., geïll. Uitg.: Hollandia b.v., Baarn, 1982. Prijs: f 27,50.

De Duitse inval in Polen in 1939 maakte op slag een einde aan wat tot dan toe een redelijk onbezorgde jeugd was geweest voor Jacek Eisner, een op dat moment dertienjarige joodse jongen in Warschau. Toen de heldhaftige tegenstand van de Polen werd neergeslagen — niet in de laatste plaats doordat Stalins legers de benarde verdedigers verraderlijk in de rug aanvielen — waren de Duitsers heer en meester in het bezette land dat van oudsher een sterke joodse bevolkingsgroep had gehuisvest. Eisners autobiografische verhaal schildert de barre ontberingen die de in het Warschause getto opgedreven rampzaligen hebben moeten ondergaan, de groeiende geest van verzet onder de jongeren die ten slotte leidde tot de opstand in het getto en de daarop volgende vernietiging, en de gruwelijke *Endlösung* die via de deportatie naar de concentratiekampen werd bewerkstelligd.

Het boek berust op de harde feiten die de schrijver zelf alle heeft door- en overleefd. De eerste uitgave in Amerika droeg daarom ook de veelzeggende titel *The survivor*, en de lezer verbaast zich steeds weer over de wonderbaarlijke geestkracht die Eisner uiteinde-

lijk in leven heeft gehouden totdat aan zijn verschrikkelijke lijdensweg een einde kwam bij zijn bevrijding door de Amerikanen op een moment dat ook voor hem de *holocaust* de dood leek te gaan brengen. Het boek heeft in de Verenigde Staten veel opzien gebaard, in het bijzonder omdat de hedendaagse generatie zich zag geconfronteerd met een authentiek relaas van onmenselijkheden die zij klaarblijkelijk liever niet wenste te weten. Tot op zekere hoogte is dat verklaarbaar ook, omdat velen van de oudere generatie hun eigen ervaringen uit die door beestmensen beheerste en misbruikte periode bewust niet aan hun nakomelingen hebben willen overleveren: hun eigen schaamte over een zo genadeloos demasqué van de mensheid heeft hen veelal doen zwijgen over de verschrikkingen die de ene mens de andere kon aandoen.

Het is daarom goed een boek als dat van Eisner te lezen, en te doorgronden. Stellig is het geen opwekkende lectuur, al maakt zich dan ook gaandeweg een gevoel van bewondering meester van hen die de hoofdpersoon op de voet volgen op de weg die hem van een vertrap jodenkind deed uitgroeien tot de verbeterde vechter die zijn mede-overlevenden naar Palestina hielp om zo de herinnering aan de omgekomenen levendig te houden, en die de „Warsaw Ghetto Resistance Organization” opricht-

te — met 500 overlevenden van de 500.000 oorspronkelijke bewoners van het getto — om zijn belofte waar te maken die hij had gedaan aan degenen die langs zijn weg het leven hadden moeten laten: het verhaal te zullen vertellen, óók aan hen die het niet zouden willen horen.

De schrijver heeft zich terdege gerealiseerd dat zijn boek *opnieuw* aandacht vraagt voor het verslag van het zorgvuldig voorbereide en berekende, en koelbloedig ten uitvoer gebrachte uitmoorden van een volk, terwijl de mensheid dat verhaal eigenlijk niet vaker wenste te horen dan die ene keer toen het vol afgrijzen werd beluisterd. Het is dan ook in wezen een naargeestig verslag. Maar zeer zeker een boek dat móet worden gelezen om te kunnen beseffen hoe groot de risico's wel kunnen zijn indien men de vrijheid niet weet te behouden: Eisners belevenissen mogen weliswaar het stempel dragen van hetgeen de Duitsers hem en zijn volk hebben aangedaan, de lezer zal beseffen dat een dergelijke verwording van de mens bepaald niet behoeft te worden beschouwd als een betreurenswaardige ontsporing waarvan het nationaal-socialisme het monopolie zou bezitten.

Omdat ook thans nog getto's aan de orde van de dag blijken te zijn in staten waar het recht is verdrongen door de macht, daarom is dit boek een alleszins duidelijk teken aan de wand, al is het dan schokkend om te lezen. Of eigenlijk juist daarom!

W. WALTHUIS

